

„IN LIMINE CIZÍHO SVĚTA“. JAK SE V PRAZE VZDĚLÁVALA ŠLECHTA Z POLSKO-LITEVSKÉHO SOUSTÁTÍ V POSLEDNÍ ČTVRTINĚ 17. STOLETÍ¹

ANNA MARKIEWICZ

“ON THE THRESHOLD OF A FOREIGN WORLD.” ON PRAGUE EDUCATION OF YOUNG NOBLES FROM THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE LAST QUARTER OF THE 17TH CENTURY

This study focuses on the role and importance of Prague in the education of young elite from the Polish-Lithuanian Commonwealth in the last quarter of the 17th century. Its aim is to outline the place this city occupied in the itineraries of educational travels, the grand tour. The author follows a select group of young Polish noblemen and magnates, who studied in Prague, studied at Jesuit colleges, attended lectures at the university, and took private lessons. Based on preserved sources, especially diaries and correspondence, the study provides information concerning the education of young noblemen and follows their stay and everyday life in Prague.

Keywords: Prague – grand tour – education – Polish nobility – educational travel

V 17. století představovala velká zahraniční cesta za vzděláním, *grand tour*,² závěrečnou etapu vzdělávání evropských elit. Rovněž v polsko-litevském soustátí byla

¹ Článek je součástí realizace výzkumného projektu polského Národního centra vědy 2011/03/B/HS3/01451 *Diariusz podróży Jana Michała Kossowicza „Peregrynacja do cudzych krajów [...] Jana i Aleksandra Jabłonowskich wojewodzców ziem ruskich“ (1682–1688) – edycja krytyczna rękopisu (Cestovní deník Jana Michala Kossowicze „Peregrinace do cizích krajů [...] Jana a Alexandra Jabłonowských, synů vojevody zemí ruských“ /1682–1688/ – kritická edice rukopisu)*. Pojmem „ziemie ruskie“ byly v Polském království označovány jeho jihovýchodní oblasti osídlené ukrajinským/rusinským obyvatelstvem. Čeština neumí odlišit tento význam slova ruský od jeho dnešního významu. Pojem „země ruské“ a „vojevodství ruské“ je v tomto článku užíván v uvedeném původním smyslu (pozn. I. Č.).

² Více o podobných cestách srov.: Jeremy BLACK, *The British Abroad. The Grand Tour in the Eighteenth Century*, London 2003; Týž, *Italy and the Grand Tour*, New Haven – London 2003; William Edward MEAD, *The Grand Tour in the Eighteenth Century*, Boston 1914; Geoffrey TREASE, *The Grand Tour*, London 1967; Christopher HIBBERT, *The Grand Tour*, London 1969; Edward CHANEY, *The Evolution of the Grand Tour: Anglo-Italian Cultural Relations since the Renaissance*, London 2002; Týž, *The Grand Tour and the Great Rebellion: Richard Lassels and “The Voyage of Italy” in the 17th Century*, Geneve 1985; Jean BOUTIER, *Le Grand Tour des gentilshommes et les académies d’éducation pour la noblesse: France et Italie, XVIe–XVIIIe siècle*, in: Rainer Babel – Werner Paravicini (Hgg.), *Grand Tour. Adeliges Reisen und Europäische Kultur vom 14. bis 18. Jahrhundert. Akten der Internationalen Kolloquien in der villa Vigoni 1999 und im Deutschen Historischen Institut Paris 2000, Ostfildern 2005*, s. 237–253; Edward CHANEY – Timothy WILKS, *The Jacobean Grand Tour. Early Stuart Travellers in Europe*, London – New York 2014; Rosemary SWEET, *Cities and the Grand Tour. The British in Italy, c. 1690–1820*, Cambridge 2012; Andrew WILTON – Ilaria BIGNAMINI (eds.), *Grand Tour: the Lure of Italy in the Eighteenth Century*, London 1996; Michael G. BRENNAN (ed.), *The Origins of the Grand Tour. The Travels of Robert Montagu, Lord Mandeville (1649–1654), William Hammond (1655–1658), and*

peregrinace trvalým prvkem výchovy mladých šlechticů a magnaterie, nezbytným doplňkem a rozšířením celého procesu výchovy. Taková cesta se podnikala v touze po nabytí věd a umění, poznání světa, cizích krajů, jejich kultury, zvyklostí a jazyka. Poznávání cizích krajů se postupně stávalo nejen módním rozmarem urozených nebo šablonovitým uzavřením procesu vzdělávání, ale přímo podmínkou budoucího postupu v úřední a vojenské kariéře i přípravou pro veřejné působení na fóru zemských sněmů i lokálních „sněmíků“. Badatelé zabývající se dějinami kultury, školství, každodennosti či mentalit již mnohokrát vylíčili význam a váhu cest za vzděláním uskutečňovaných obyvateli Rzeczypospolité.³ V době panování Jana III. Sobieského (1674–1696) byla zahraniční cesta, *grand tour*, důležitým kulturním prvkem, který ovlivňoval průběh dalšího rozvoje znalostí polských elit; byla jevem, završujícím vzdělání v domácích školách, na akademiích či v kolejích. Mladí polští šlechtici a magnáti, podobně jako jejich vrstevníci z celé Evropy, opouštěli otcovská sídla, aby nabyli vzdělání v nejlepších evropských centrech. Výjezd za účelem „*widzenia miejsc i rzeczy godnych*“ (poznání pamětihodných

Banaster Maynard (1660–1663), London 2004; James T. BOULTON – T. O. McLOUGHLIN (compiled and eds.), *News from Abroad. Letters Written by British Travellers on the Grand Tour, 1728–1771*, Liverpool 2012. V literatuře zabývající se tímto tématem označuje termín „peregrinatio academica“ cesty uskutečňované kvůli získání vzdělání v zahraničí, hlavně na západních univerzitách. Tento typ cest se objevuje už od středověku a jejich cílem byla konkrétní univerzitní centra. Ovšem od 16. století se stává obvyklejším jiný typ cesty za vzděláním – „grand tour“ –, která byla spjata s novým pojetím pedagogických ideálů. Z univerzitních programů se nově začaly vybírat pouze ty prvky, které vyhovovaly potřebám šlechty a připravovaly ji k pozdější veřejné činnosti, a ty se doplňovaly nezbytnými dovednostmi a cvičeními. Čím dál tím větší roli tehdy začaly hrát rytířské akademie vznikající v západní Evropě; důležitými zastávkami na cestách se staly také dvory evropských vládců. Zároveň s rozvojem pedagogických ideálů se změnily i směry peregrinace. Itálii, populární v době renesance, nahradila Francie a Nizozemí. Počátkem 17. století se objevuje nový typ cestování: velká okružní cesta po Evropě, zahrnující obvykle západní část Německa, Nizozemí, Francii a Itálii; cesta, pro niž v 70. letech téhož století Angličan Richard Lassels vytvořil označení „grand tour“. V moderní české historiografii je třeba odkázat na přímo vzorovou edici s obsáhlým poznámkovým aparátem a odbornými studiemi: Zdeněk HOJDA – Eva CHOĐEJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESÁŘIKOVÁ (eds.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. Kavalířská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, I–II, Praha 2014.

³ O zahraničních cestách za vzděláním osob pocházejících ze zemí polsko-litevského soustátí srov. mj.: Antoni MAĆZAK, *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1980; Zdzisław PIETRZYK, *W kręgu Strasburga: z peregrynacji młodzieży z Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w latach 1538–1621*, Kraków 1997; Judyta FREILICHÓWNA, *Ideal wychowawczy szlachty polskiej w XVI i początku XVII wieku*, Warszawa 1938; Władysław CZAPLIŃSKI – Józef DŁUGOSZ, *Podróż młodego magnata do szkół*, Warszawa 1969; Henryk BARYCZ, *Z dziejów polskich wędrówek naukowych za granicę*, Wrocław 1969; Marian CHACHAJ, *Zagraniczna edukacja Radziwiłłów od początku XVI do połowy XVII wieku*, Lublin 1995; TÝž, *Podróż edukacyjne młodzieży z Prus Królewskich do Bolonii, Sieny i Perugii w XVI i XVII wieku*, in: Jacek Wijaczka (red.), *Prusy Książęce i Prusy Królewskie w XVI–XVIII wieku*, Kielce 1997, s. 195–210; Alojzy SĄJKOWSKI, *Włoskie przygody Polaków. Wiek XVI–XVIII*, Warszawa 1973; Marek BRATUŃ, „*Ten wykwinnty, wykształcony Europejczyk*“. *Zagraniczne studia i podróże edukacyjne Michała Jerzego Wandalina Mniszcha w latach 1762–1768*, Opole 2002; Dorota ŻOŁĄDŹ-STRZELCZYK, *Peregrinatio academica. Studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Poznań 1996; TÁž, *Idealy edukacyjne doby staropolskiej*, Poznań 1990; Wojciech TYGIELSKI, *Na cóz te kosza i trudy? W jakim celu w XVII wieku wysyłano młodzież szlachecką na zagraniczne studia?*, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 50, 2006, s. 141–156; Małgorzata KAMECKA, *Do cudzych krajów. Edukacyjne podróże szlachty polskiej do Francji w epoce saskiej*, Białystok 2012; Bożena POPIOLEK, *Podróż edukacyjne i poznawcze w źródłach czasów saskich*, in: Agata Ročko (red.), *Polski Grand Tour w XVIII i początkach XIX wieku*, Warszawa 2014, s. 45–64; Anna MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae. Podróż edukacyjne w czasach Jana III Sobieskiego*, Warszawa 2011; Adam KUCHARSKI, *Theatrum peregrinandi. Poznawcze aspekty staropolskich podróży w epoce późnego baroku*, Toruń 2013.

míst a věci)⁴ se natrvalo zabydlel ve vzdělávacím kánonu, stal se důležitým prvkem další kariéry a zároveň dokresloval prestiž a postavení rodiny. V poslední čtvrtině 17. století mladí šlechtici a magnáti z Rzeczypospolité vyjížděli na západ Evropy především do Francie a Itálie, jejich cesty ale vedly také do Nizozemí či (to již méně často) do Anglie, Španělska a Portugalska.

Při akcentu jak na pobyty mladých polských šlechticů v Paříži, Turínu nebo v Římě, tak na cesty někdy i do nejdlehlších zákoutí kontinentu se často zapomíná, že cesta do Francie i na Apeninský poloostrov obvykle vedla přes české země. Je proto třeba obrátit pozornost na přítomnost obyvatel Rzeczypospolité v Praze, na jejich pražské vzdělávání a také na místo hlavního města Českého království při *grand tour* 17. století. V pracích zabývajících se cestováním v 17. století bývá Praha, zaujímající důležité místo při poutích z Krakova nebo Lvova, až nenáležitě opomíjena. Přitom představovala první zastavení pro všechny mladé, kteří opouštěli rodný dům a vydávali se na cestu do Paříže, Říma či jiných významných vzdělávacích center. Mládež si zde osvojovala solidní znalost němčiny a dostalo se jí víceméně důkladného vzdělání. Už od počátku přitom záležela délka pobytu v tom kterém místě také na druhu tam poskytované edukace. V tomto článku hodlám představit několik skupin mladých šlechticů a magnátů pocházejících z Rzeczypospolité, pobývajících v poslední čtvrtině 17. století v Praze. Dosud neznámé deníky a korespondence z této doby nám zprostředkovávají pohled na různorodost vzdělávání ve městě na řece Vltavě, které nabýzely jak jezuitské koleje, tak univerzita či soukromí učitelé. Tyto prameny sice neumožňují statistické zpracování, nicméně přinášejí cenné poznatky, které dokumentují jak cíle a motivaci mladých šlechticů, tak průběh jejich vzdělávání v Praze a dovolí i nahlédnout do jejich každodenního života během pražského pobytu.

Někdy se mladí polští šlechtici zastavili v Praze jen na několik málo dní před tím, než pokračovali dále do západoevropských zemí. Tuto krátkou přestávku nespojovali s výukou, byla pro ně jen odpočinkem před další únavnou poutí.⁵ Tak tomu bylo také v případě mladého Ivovského starosty Adama Mikuláše Sieniawského, který se nakrátko zastavil v Praze během své cesty do Paříže. Adam Mikuláš Sieniawski (1666–1726),⁶ syn

⁴ Stanisław Herakliusz LUBOMIRSKI, *Instrukcyja synom moim [do] cudzych krajów ode mnie wyprawionym, Teodorowi i Franciszkowi Lubomirskim, w Jazdowie, d. 29 novembris A. 1699*, in: týž, *Wybór pism*, oprac. Roman POLLAK, Wrocław 1953, s. 277.

⁵ Už dříve se v Praze zastavovali jiní polští cestovatelé, je možné zmínit třeba Jakuba Sobieského, který odtud započal velkou cestu po Evropě, viz Jakub SOBIESKI, *Peregrynacja po Europie (1607–1613)*, vyd. Józef DLUGOSZ, Wrocław 1991, s. 43, dále Mikuláše a Zikmunda Grudzińského, cestující současně s jezuitou Bartolomějem Natanielem Waśowským (Biblioteka XX. Czarotoryskich w Krakowie, dále: B. Czart.) rkps 3031 IV, *Europea peregrinatio quam perilliarum ac MMDD: Nicolai a Gruda Grudziński tunc Ustiensis, postea Golubiensis, Gryboviensis et Guzaviensis Capitanei et Sigismundi a Gruda Grudziński tunc Bolemoviensis Capitanei Germanorum Fratrum Peregrinationis Comes. P. Bartholomaeus Nathanael Waśowski S. Jesu omnium opere hoc contectorum spectator Calamo manuque propria descripsit et reliquit Collegio Posnaniensis S. J. Anno a Peregrino in terris Verbo Dei 1650 ad 1656*, s. 459, nebo syna innowrocławského podkomoffo Jana Tuczynského, který přebýval v Praze před koncem roku 1655 pod dohledem kněze Steczewicze: Antoni DANYSZ, *Młodzi Tuczynscy w kolegium jezuickim w Ingolstacie w latach 1654–1659*, Poznań 1899, s. 20–21.

⁶ Andrzej Krzysztof LINK-LENCZOWSKI, *Sieniawski Adam Mikolaj*, *Polski Słownik Biograficzny* (dále: PSB) 37, 1996–1997, s. 105–115; týž, *Adam Mikolaj Sieniawski – faworyt czy opozycjonista?*, in: Mariusz Markiewicz – Ryszard Skowron, *Faworyci i opozycjoniści. Król a elity polityczne w Rzeczypospolitej XV–XVIII wieku*, Kraków 2006, s. 401–406; Jerzy RONIĘKIER, *Hetman Adam Sieniawski i jego regimentarze. Studium z historii mentalności szlachty polskiej 1706–1725*, Kraków 1992; Andrzej Leon SOWA, *Świat ministrów Augusta II. Wartości i poglądy funkcjonujące w kręgu ministrów Rzeczypospolitej w latach 1702–1728*, Kraków 1995.

polního korunního hejtmána a volyňského vojevody Mikuláše Jeronýma⁷ a Cecílie Marie Radziwiłłové, budoucí vojevoda belzský, velký korunní hejtmán a kastelán krakovský, také vykonal obdobnou cestu po Evropě, jejímž hlavním cílem byla výchova ve městě nad Seinou; jeho trasa vedla přes Prahu, podobně jako tomu bylo i u jiných mládenců.⁸ Analogicky přijal krátké pražské pohostinství na jaře 1691 Jiří Stanislav Dzieduszycki (1670–1730),⁹ syn podolského vojevody Františka a Žofie Jabłonowské. I jeho cílem byla Paříž.

Nyní obraťme pozornost k osobám, které se usadily v Praze na delší čas a dostalo se jim zde výchovy a vzdělávání odpovídajících šlechtickým normám i zvláštním rodičovským doporučením. Po příchodu do Prahy pokračovali šlechtici v edukaci různým způsobem: v jezuitských kolejích, na univerzitě i při soukromých lekcích. Jejich cílem většinou nebylo kompletní univerzitní vzdělání, vybírali si z akademických programů jen ty prvky, které nejlépe zapadaly do dobového výchovného modelu. Šlechta chtěla obvykle nabýt výmluvnosti orátorů a získat rétorickou přípravu nezbytnou pro budoucí veřejnou činnost. Často je těžké rozplést všechny nitky, tvořící spletenec různých možností vzdělávání se. Nevylučovaly se, spíše se vzájemně doplňovaly, ať už se jednalo o vědomosti posbírané z veřejných přednášek, nebo získané u soukromých učitelů. Lze předpokládat, že mladí studující v Praze, stejně jako na jiných západoevropských vysokých učeních, netoužili po akademickém gradu a spokojili se pouhým zápisem do matriky.¹⁰ Bohužel v Praze se pro poslední čtvrtinu 17. století nedochovala matrika imatrikulovaných z tehdy nejoblíbenější filozofické fakulty, a tak není možné doložit jména šlechticů, kteří se zde zapisovali. Dochována je jen matrika

⁷ Wiesław MAJEWSKI, *Sieniawski Mikołaj Hieronim*, PSB 37, 1996–1997, s. 137–142.

⁸ Dne 29. října 1684 napsal Sienawski při odjezdu z Prahy v listě adresovaném matce, že se při další cestě chce vydat směrem na „Norimberk a Štrasburk“, B. Czart. rkps 2520 IV, s. 61, A. M. Sieniawski matce, 29. 10. 1684, Praha. Více o zahraniční cestě A. M. Sieniawského píše: Anna MARKIEWICZ, *Podróż edukacyjna Adama Mikołaja Sieniawskiego na zachód Europy (1684–1686)*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne 133, 2006, s. 43–54; TÁŽ, *W kręgu dworu Sieniawskich. Listy Jerzego Kazimierza Woynarowskiego do Adama Mikołaja Sieniawskiego z lat 1685–1699*, Przegląd Historyczny CI/3, 2010, s. 415–443. Podobnou trasou přes Prahu do Norimberka a Štrasburk se vydal v roce 1607 i Jakub Sobieski: Jakub SOBIESKI, *Peregrynacja po Europie (1607–1613)*, oprac. Józef DŁUGOSZ, Wrocław 1991, s. 43.

⁹ Władysław KONOPCZYŃSKI, *Dzieduszycki Jerzy*, PSB 6, 1948, s. 109–111; A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 235–249; Biblioteka Narodowa (dále BN), rkps 12 649 III, *Diariusz podróży po Europie Jerzego Dzieduszyckiego*, f. 15 ann.; Andrzej BETLEJ – Anna MARKIEWICZ, *Pałac w Cucułowcach w świetle inwentarza pośmiertnego Jerzego Stanisława Dzieduszyckiego z 1731 roku*, Kraków 2016, s. 4–8.

¹⁰ Je třeba zdůraznit, že šlechta – na rozdíl od měšťanstva, pro které řádná univerzitní studia stále znamenala cestu ke kariéře a budoucím hodnostem – jen málokdy volila absolvování úplného univerzitního vzdělání v zahraničí. Šlechtici se zapisovali do univerzitních matrik jen formálně a vlastního vzdělání nabývali při soukromých lekcích, přičemž často měnili místo pobytu a v rámci studijní cesty obvykle navštívili několik univerzitních center za sebou. Je třeba pamatovat na to, že imatrikulace na univerzitě nemusela nutně znamenat skutečná studia – zápis do matriky představoval pro vedení univerzity věcný důvod pro to, aby daná osoba získala práva užívat privilegií a svobod, pokud předtím přísahala věrnost a zaplatila imatrikulační poplatek. Do univerzitních matrik se proto kromě studentů zapisovali také členové dvora velmožů, guvernéri, profesori, magistři, tiskaři a jiné osoby, které ve skutečnosti na univerzitě nestudovaly. Alba zápisů ke studiu tedy nepodávají přehled o počtu skutečných studentů a pro druhou polovinu 17. století nemohou představovat jediný pramen k rekonstrukci frekvence studia. Cenné informace o výpovědní hodnotě univerzitních matrik přináší Marian CHACHAJ, *Metryki zagranicznych uniwersytetów i akademii jako źródło do dziejów kultury polskiej (XVI–XVII w.)*, in: H. Zins (red.), *Studia z dziejów epoki renesansu*, Warszawa 1979, s. 37–56. O okruhu akademické autonomie v Praze a zdejších univerzitních matrikách srov. Ivana ČORNEJOVÁ, *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622–1773*, Praha 1992.

graduovaných, podávající přehled promováných bakalářů a magistrů.¹¹ Protože nemáme k dispozici ani žádné další prameny přibližující průběh studia na pražské filozofické fakultě, lze jen těžko prokázat, jak velká část imatrikulovaných studia skutečně dokončila. Výjimku mezi urozenými studenty na zahraničních univerzitách tvořili budoucí duchovní, kteří obvykle absolvovali úplná studia a dosahovali promoce.¹²

Poté, co polská mládež ukončila studia v domácí jezuitské koleji, s oblibou pokračovala ve studiu v některém z pražských jezuitských řádových domů. Někdy na konci sedmdesátých let, podle všeho před rokem 1677, se v jezuitském profesním domě na Malé Straně vzdělával před svou další cestou do Evropy Stanislav Kazimír Gonzaga Myszkowski (asi 1660–1684), korytnický starosta, syn belzského kastelána Františka a Anastázie Sarbiewské.¹³ I pro něj pražský pobyt představoval první etapu *grand tour*. Zde se také setkal a spřátelil s mladým českým kavalírem Heřmanem Jakubem Černínem, který pak na něj vzpomínal ve svém cestovním deníku.¹⁴ Myszkowski cestoval po Evropě pod ochranou osvědčeného preceptora italského původu Tomáše Rochettiho.¹⁵ Stejně jako jiní, také Myszkowski se po odjezdu z Prahy vydal na Apeninský poloostrov a do Francie. Dne 7. března 1679 se zároveň s Rochettim zapsal do univerzitní matriky v Padově¹⁶ a v témže roce je zaznamenán jeho několikaměsíční pobyt v Sieně a imatri-

¹¹ Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Matriky, M 22, *Matricula Universitatis Pragensis rectorum, decanorum, professorum et speciatim in facultate philosophica graduatorum ab Anno unionis MDCLIV (1654–1736)*.

¹² V případě Prahy lze poukázat na Andrzeje Kuropatnického, který v roce 1682 získal na Karlo-Ferdinandově univerzitě doktorát filozofie. Záznam o jeho promoci sice v matrice chybí, ale dochoval se tisk jeho promoční teze dedikované Janu III. Sobieskému, viz Anna FECHTNEROVÁ, *Katalog grafických listů univerzitních tezí uložených ve Státní knihovně ČSR v Praze*, Praha 1984, t. III, s. 465–468; *Sub Fortunatissimis Auspiciis Serenissimi ac Invictissimi Ioannis III Dei Gratia Regia Poloniarum ac Ejusdem Fortunatissimi Filii Jacobi Serenissimi Poloniarum Principis, Philosophia Univera in Celeberrima Universitate Carolo Ferdinanda Pragensis defensa ab Andrea Casimiro Wenceslao Kuropatnicki canonico Sendomieriensi praeside P. Casparo Knittel ex Soc. Jesu AA. LL. et philosophiae doctore ejusdemque in praefata Univeritate professore ordinario et publico et seniore Anno 1682 mense die horis post meridiem consuectis*; srov. Hanna WIDACKA, *Jan III Sobieski w grafice XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1987, s. 62; Neringa MARSKAUKAITE, *Andriaus Kazimiero Kuropatnickio tezių grafikos kompozicija: dedikuojama Karaliui Jonui Sobieskiui ir karalaičiui Jokūbui*, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 65/66, 2012, s. 269–281. Také v roce 1699 obdržel titul magistra filozofie na pražské univerzitě kapitulní kanovník v Přemýšlu, pozdější polský primas Krzysztof Antoni Szembek (1667–1748), Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Matriky, M 22, f. 287; A. FECHTNEROVÁ, *Katalog grafických listů*, č. 27, s. 45; *Conclusiones ex Universa Philosophia Aristotelis Stagiritae pro suprema Philosophiae Laurea publice propugnata ab Illustrissimo Reverendissimo et Erudito Domino Christophoro Comite a Szembek AA. LL. et Phil. Baccalaureo, Cathedralis Ecclesiae Przemisliensis Canonico, Supremae in Philosophia Laurea candidato [...]* 1699; Katarzyna KURAS, *Szembek Krzysztof Antoni*, *PSB* 48, 2012, s. 81–89.

¹³ Kazimierz PRZYBOŚ, *Myszkowski Franciszek*, *PSB* 22, 1977, s. 370.

¹⁴ Dne 23. června 1679 se Heřman Jakub Černín setkal ve Florencii s mladými šlechtici, kteří právě přijeli ze Sieny, jak si poznamenal ve svém deníku: „Byl s nimi také consigliere [německého univerzitního] národa markýz Gonzaga, Polák, který byl minulý rok mým kolegou v pražském ústavu“, sám Černín studoval v pražské jezuitské koleji, a tak je třeba předpokládat, že tam docházel i Myszkowski, Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESÁŘIKOVÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*, I, *Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678–1682*, s. 191.

¹⁵ Tomáš Rochetti patřil mezi osvědčené preceptory a po návratu do Rzeczypospolité s Myszkowským znovu vycestoval na západ Evropy. V jeho péči se ocitl také další mladý cestovatel, novoměstský starosta Jan z Brzezia Lanckoroński, viz A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 93.

¹⁶ Henryk BARYCZ (ed.), *Archiwum nacji polskiej na Uniwersytecie Padewskim*, I, *Metryka nacji polskiej w Uniwersytecie Padewskim (1592–1745)*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 162, nr 1970 i 1971.

kulace na zdejší vysokém učení.¹⁷ V červenci téhož roku se vydal do Florencie, kde se setkal se svým dobrým známým z časů pražských studií, Heřmanem Jakubem Černínem; k jejich dalším setkáním pak došlo v Římě a v únoru 1681 v Turíně.¹⁸ Důležité je, že díky záznamům pražského spolucestujícího Myszkowského můžeme rekonstruovat také další trasu cesty polského šlechtice: 19. srpna 1681 opustil Turín a odjel do Lyonu, kde pobýval ještě v říjnu roku 1681.¹⁹

Výjimečně cenné informace o edukaci polských šlechticů v Praze pocházejí z let 1682–1684. V této době zde na studiích pobýval větší počet mladých Poláků. Byli to bratři Jan Stanislav (1669–1731)²⁰ a Alexandr Jan (1671–1723)²¹ Jabłonowští. Dne 12. září 1682 se tito synové hejtmana Stanislava Jabłonowského (1634–1702)²² a Marianny Kazanowské vypravili na velkou poznávací cestu po Evropě.²³ Jejich vychovateli v době zahraničního pobytu byly osoby spjaté s lvovským dvorem Jabłonowských – černihovský mečník Jan Michal Kossowicz a Šimon Ignác Gutowski. Během své typické *grand tour* bratři poznali bezmála celou Evropu: říšské země, Nizozemí, Francii, Itálii, Španělsko i Anglii. Klíčové etapy jejich peregrinace ale představovalo vzdělávání v jezuitských kolejích v Praze a v proslulé pařížské Collège Louis-le-Grand.

Dodnes zachované prameny – dva cestovní deníky – nám umožňují poznat a rekonstruovat průběh celé cesty a vzdělávání synů hejtmana Jabłonowského i během jejich dvouletého pobytu v Praze. *Peregrynacja do cudzych krajów Jaśnie Wielmożnych Ich Mciów Panów Jana i Aleksandra Jabłonowskich wojewodzciców ziem ruskich* (Peregrinace do cizích zemí

¹⁷ Marian CHACHAJ, *Związki kulturalne Sieny i Polski do końca XVIII wieku. Staropolsscy studenci i podróżnicy w Sienie. Sienieńczy i ich dzieła w Polsce*, Lublin 1998, s. 122.

¹⁸ H. J. Černín si zaznamenal další setkání s mladým Polákem: *H. J. Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*, II, *Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína*, s. 192, 194, 195, 262, 265–267, 290–293, 318–321, 630, 631, 686, 687, 704–707.

¹⁹ Zdeněk HOJDA, *Lyon – nepodobný jiným? Kavalíři z českých zemí na lyonské křižovatce*, in: Alena Cíšarová-Smítková – Andrea Jelínková – Milada Svobodová (edd.), *Libri magistri multi sunt: pocta Jaroslavě Kašparové*, Praha 2013, s. 303, 304; *H. J. Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*, II, *Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína*, s. 704–707.

²⁰ Józef Andrzej GIEROWSKI, *Jabłonowski Jan Stanislav*, PSB 10, 1962–1964, s. 221–223; K. NIESIECKI, *Herbarz polski*, IV, s. 418–419; Andrzej BETLEJ, *Sibi, Deo, Posteritati. Jabłonowscy a sztuka w XVIII wieku*, Kraków 2010, s. 25–78; Sławomir BACZEWSKI, *Jan Stanislav Jabłonowski jako pamiętnikarz i diarysta*, in: Agnieszka Czechowicz – Eстера Lasocińska (edd.), *Wszystko tu najdzie, co wy macie w głowie. Świat prozy staropolskiej. Studia staropolskie. Series nova*, Warszawa 2009, s. 323–338.

²¹ Józef Andrzej GIEROWSKI, *Jabłonowski Aleksander Jan*, PSB 10, 1962–1964, s. 213; Kasper NIESIECKI, *Herbarz polski*, ed. Jan Nepomucen BOBROWICZ, IV, Lipsk 1839, s. 419; Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie, f. 103, nr 836 Vc, *Ród Książąt z Prussów Jabłonowskich herbu Nagody, pospolicie zwanym Pruss trzeci*, f. 133v–141v.

²² Tadeusz NOWAK, *Jabłonowski Stanisław Jan*, PSB 10, Wrocław – Warszawa – Kraków 1962–1964, s. 232–239; Marek WAGNER, *Stanislav Jabłonowski (1634–1702). Polityk i dowódca*, 1/2, Siedlce 1997, s. 36–40; TÝž, *Stanislav Jabłonowski kasztelan krakowski hetman wielki koronny*, Warszawa 2000, s. 8–10; TÝž, *Korespondencja Stanisława Jabłonowskiego w systemie informacji i propagandy w końcu XVII wieku*, Podlaski Kwartalnik Humanistyczny 1–2 (2–3), 2000, s. 203–222.

²³ Více o cestách bratřů Jabłonowských z let 1682–1688 viz Anna MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae. Grand tour w czasach Jana III Sobieskiego*, Warszawa 2011; TÁž, *Grand tour Aleksandra Jana i Jana Stanislawa Jabłonowskich z lat osiemdziesiątych XVII wieku*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne 132, 2005, s. 57–69; TÁž, *Europa w dzienniku podróży Aleksandra Jana i Jana Stanislawa Jabłonowskich z lat osiemdziesiątych XVII wieku*, in: Filip Wolański (ed.), *Staropolski ogląd świata – problem inności*, Toruń 2007, s. 150–162; TÁž, „*Na słonym Neptuna grzbiecie*“, *Wenecja w diaryszach podróży Jana Stanislawa i Aleksandra Jana Jabłonowskich (1682–1688)*, in: Małgorzata Wrześniak (ed.), *Iter Italicum. Sztuka i historia/Arte e storia*, Warszawa 2011, s. 337–351.

Jasně velkomožných pánů [...], vojevodů zemí ruských) je neobyčejně zajímavý cestovní deník, jehož autorem je vychovatel mladých pánů Jan Michal Kossowicz. Deník zahrnuje celé období peregrinace od odjezdu z rodného domu dne 12. září 1682 až po návrat do Lvova dne 24. ledna 1688, kdy se Jan Stanislav a Alexandr po letech opět shledali se svým otcem.²⁴ Druhý deník *Diarium mansionis Parisiis et diarium itineris in Angliam conscriptum ab Alexandro in Jablonow Jablonowski* napsal, jak udává titulní list, mladší z hejtmanových synů. Deník je uložen ve sbírkách Knihovny Czartoryských v Krakově a je podrobnou relací o průběhu pařížských studií a pobytu v Paříži, o četných výletech (včetně návštěvy Anglie) i o cestách do Španělska a Itálie. Záznamy v deníku začínají dnem 24. listopadu 1684, kdy Alexandr Jan a Jan Stanislav přibyli do Paříže; informace o předchozím pobytu v Praze tu však bohužel chybí.²⁵

Bylo zvykem, že před odjezdem na velkou zahraniční studijní cestu sepisovali rodiče nebo poručníci organizující tuto akci instrukce, v nichž zformulovali obvyklá doporučení adresovaná jak synovi, tak jeho preceptorovi (hofmistroví), stejně jako rámcový průběh trasy cesty a podrobnosti předpokládaného vzdělávání.²⁶ Rodiče nebo poručníci také při této příležitosti často precizovali požadavky a přání spojené s výukou cizích jazyků a dalších nezbytných dovedností. Stejně tomu tak bylo i v případě rodiny Jablonowských. Naštěstí dodnes zachovaná instrukce z pera hejtmana Stanislava obsahuje pokyny pro první etapu cesty, tedy pro pobyt v Praze. Vedle četných moralistně vychovatelských připomínek se v ní nacházejí i zcela konkrétní doporučení týkající se vzdělávání v Praze. Hejtman píše v instrukci sepsané v září roku 1682 mimo jiné: „*Do Pragi przyjechawszy Jan pójdzie do retoryki nie w wielkiej akademii, ale na Malej Stranie ad Domum Professam Soc[ietatis] Iesu, gdzie tylko po retorykę uczą. A Aleksander do poetyki. Jan powinien swojej retoryki cum summa sedulitate sluchać nie spuszczać się na to, że tej już we Lwowie sluchał.*“ (Po příjezdu do Prahy nepůjde Jan do rétoriky ve velké akademii, ale na Malou Stranu do Domum Professam Societatis Iesu, kde se učí právě jen do rétoriky. A Alexandr do poetiky. Jan musí svou rétoriku poslouchat cum summa sedulitate nevmlouvaje se na to, že už ji poslouchal ve Lvově.)²⁷ Hejtman odkazoval také na podle něj nejdůležitější cíl pražského pobytu a podtrhl závažnost výuky jazyků: „*A że do Pragi ich*

²⁴ Zamek Królewski w Warszawie, Kolekcja Tomasza Niewodniczańskiego, sign. 112, Jan Michał Kossowicz, *Peregrynacja do cudzych krajów Jaśnie Wielmożnych Ich Mciów Panów Jana i Aleksandra Jablonowskich wojewodzciców ziem ruskich* (dále J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*).

²⁵ B. Czart. rkps 1152 II, *Diarium mansionis Parisiis et diarium itineris in Angliam conscriptum ab Alexandro in Jablonow Jablonowski a 29 Novembris 1684 usque ad 168.*

²⁶ Více o instrukcích: Filip WOLAŃSKI, *Zadania peregrynanta w czasie podróży w świetle osiemnastowiecznych instrukcji*, in: *Viae Historiae. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Lechowi A. Tyszkiewiczowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, Wrocław 2001, s. 489–493; Judyta FREJLICHÓWNA, *Ideal wychowawczy szlachty polskiej w XVI i początku XVII wieku*, Warszawa 1938; Dorota ŻOŁĄDZ-STRELCZYK, *Instrukcje rodzicielskie jako źródło do badań dziejów wychowania w XVI i XVII wieku*, in: Tadeusz Jałmużna – Iwona Michalska – Grzegorz Michalski (edd.), *Konteksty i metody w badaniach historyczno-pedagogicznych*, Kraków 2004, s. 161–170; Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*, Praha 2010, s. 420–431; Tomáš FOLTÝN, *Cestovní instrukce jako pramen k dějinám kavalírských cest (1640–1740)*, in: *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2005, Liberec 2006*, s. 74–116; TÝŽ, *Výchova barokních knížat: Lobkovicové, cestovní instrukce a kavalírské cesty*, *Porta Bohemica* 4, 2007, s. 163–180.

²⁷ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 12. 9. 1682; instrukce byla vydána v rámci studie: Anna MARKIEWICZ, *Instrukcja hetmana Stanisława Jablonowskiego do synów Jana Stanisława i Aleksandra Jana z 1682 r.*, in: Andrzej Karpiński (ed.), *Spółeczeństwo a rodzina. Spółeczeństwo Staropolskie. Seria Nowa, III*, Warszawa 2011, s. 39–61.

się posyła najbarziej dla języka niemieckiego, tedy w tem wielką pilność mieć mają, żeby się go jako najprędzej i najdoskonalej mogli nauczyć. Do czego im nając sprachmistrza, który najprzedniejszy w Pradze. A o takiego by się starać, żeby umiał i arytmetykę, żeby ją przy uczeniu języka niemieckiego im tradował po niemiecku.“ (A protože se do Prahy posílá nejvíce kvůli německému jazyku, tedy v tom mají oplývat největší pílí, aby se ho co nejdříve a nejdokonaleji naučili. Proto jim třeba najmout sprachmistra, který je v Praze nejlepší. A takového obstarat, aby uměl i aritmetiku, kterou by jim při výuce jazyka přednášel německy.)²⁸

Dlužno dodat, že podobná doporučení týkající se výuky jazyků se objevila rovněž v jiných analogických cestovních instrukcích. Jakub Sobieski připomínal synům Janovi a Markovi, kteří se vydávali na cestu: „*Peregrynacji inter alios fructos ten jest primarius: uczenie się języków cudzoziemskich.*“ (Účelem peregrinace inter alios fructos tento je primarius: učení se cizím jazykům.)²⁹ Hlavní důraz byl přitom kladen na němčinu a francouzštinu. S prvním jmenovaným jazykem se mladíci obvykle seznamovali v Praze, s druhým v Paříži. Později se k nim přidávala také italština. Tak i Stanislav Heraklius Lubomirski doporučoval svým synům jazykovou výuku a vypočítával přitom francouzštinu, italštinu, španělštinu a němčinu.³⁰ V instrukci z roku 1682 dodával Stanislav Jan Jabłonowski ještě: „*Przyjeżdżając do Pragi staną kędykolwiek, blisko nieznacznie, żeby wprzód suknie wszystkim porobiono, gospodę najęto i porządek, w którym zostawać mają ustanowiono. Gospodę starać potrzeba na malej stronie Pragi. Gospoda powinna być najęta u takiego Niemca, którego by żaden Polak nie stal i żeby nikt po czesku nie mówił, tylko po niemiecku.*“ (Při-jedše do Prahy, lhostejno, kde budou zůstávat, třeba nejprve všem ušít šaty, najmout hostinec a ustanovit domácí pořádek, kterým se mají řídit. Je třeba obstarat hospodu na Malé Straně Prahy. Hospodu je nutné najmout u takového Němce, u kterého by nebyl ubytován žádný Polák a aby nikdo nemluvil česky, jen německy.)³¹

Dne 29. září 1682 dorazili Jan Stanislav a Alexandr Jan Jabłonowští spolu s Janem Michalem Kossowiczem a Šimonem Ignácem Gutowským do Prahy. Záznamy v cestovním deníku svědčí o puntičkářském lpění na všech otcovských doporučeních týkajících se pražského pobytu.³² V Praze se Jabłonowští ubytovali na Malé Straně v hospodě u „*Paniej Kuniggowej wdowy na rogu przeciwko palacu księcia Jego Mci Lichtensteina*“ (paní Kuniggové, vdovy, na rohu naproti paláci J. M. knížete z Liechtensteinu).³³ Pilní žáci trávili nejvíc času v jezuitském domě na Malé Straně, kde začali studovat v listopadu 1682, jak zapsal jejich opatrovník: „*Poszli Ich Mci do szkół swoich, Jm Pan Aleksander do syntaxim a Jm Pan Jan do retoryki i zaczęli swoje studia, daj Boże szczęśliwie.*“ (J. M. se odebrali do svých škol, J. M. pan Alexandr do syntaxim, J. M. pan Jan do rétoriky a započali svá studia, Bože dej, že šťastně.)³⁴ Na stránkách deníku nechybí ani zprávy ze života u jezuitů – synové ruského vojevody³⁵ se živě účastnili tamních aktivit. Každodenní život a výuku ozvlášťňovaly

²⁸ Tamtéž, s. 51.

²⁹ Jakub SOBIESKI, *Instrukcja synom moim do Paryża*, s. 32.

³⁰ S. H. LUBOMIRSKI, *Instrukcyja synom moim [do] cudzych krajów ode mnie wyprawionym*, s. 276.

³¹ A. MARKIEWICZ, *Instrukcja hetmana Stanisława Jabłonowskiego*, s. 53.

³² K datu 7. 1. 1683 poznamenal Kossowicz: „[ana] sprachmistrza dla niemieckiego języka zaciągnęliśmy Ichmciom.“ (Pana učitele jazyků pro němčinu /sprachmistra/ jsme Jejich Milostem zajistili.)

³³ J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, 3. 10. 1682.

³⁴ J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, 4. 11. 1682.

³⁵ Vojevodství ruské s centrem ve Lvově se nacházelo po obou stranách současné polsko-ukrajinské hranice.

mimořádné slavnosti a svátky; v deníku čteme také o představeních na prknech školního divadla. Jejich aktéry byli i bratři Jabłonowští, jak prozrazuje záznam z února roku 1683: „*W rhetorice exhibicia komediej, na której JMé Pan Jan personam soltani peregit et sat egregie et cum applausu.*“ (V rétorice bylo představení komedie, ve které Jeho Milost pan Jan personam soltani peregit et sat egregie et cum applausu.)³⁶ V Kossowiczově deníku se objevují i poznámky informující o deklamacích³⁷ a procesích,³⁸ které se konaly v profesním domě.

Druhý rok pražského pobytu se nesl ve znamení přechodu mládenců do jezuitské „velké koleje“, Klementina – stalo se tak v listopadu 1683. Již 3. listopadu byl nový školní rok zahájen slavnou mší svatou a dva dni poté: „*Ich Mé poszli do szkól sobie naznaczo-nych. Jmci Pana Jana zaprowadzil do logiki Jmé ksiądz Dworski doktor i decanus filozofiej, a Jmci Pana Aleksandra do retoryki Jmé ksiądz prefekt.*“ (Jejich Milosti navštívili určené školy. Jeho Milost pana Jana uvedl do logiky Jeho milost kněz Dvorský doktor a decanus filozofie a Jeho milost pana Alexandra do rétoriky Jeho milost kněz prefekt.)³⁹ Klementinským rektorem byl v době pobytu bratří P. Jan Waldt (1632–1705).⁴⁰ Také v Klementinu se Jabłonowští zapojili do života v koleji, podíleli se na veškerých důležitých událostech a slavnostech prosvětlujících jejich pražský pobyt. V deníku nalezneme zápisky o profesorech, jimiž byli významní a známí jezuité: „*To jest w niedzielę zaproszo-nych dnia wczorajszego gości traktowali Ich Mcie. To jest Jmci księdza Gwilielma Dworskiego sacrae theologiae doktora, philosophiae decana, Jmci księdza Chmelwodę profesora ordynaryjnego controversiarum, Jmci księdza Schefera lacińskiego kaznodzieje, który w teologiej co niedziela kazuje i frequentissimum miewa auditorum i znamienitych ludzi, Jmci księdza Mezenskigo physicae, Jmci księdza Fliggnera logicae, Jmci księdza Grumelmara rhetoricae profesores et laureatos doctores.*“ (Tak jest v neděli uvítali jejich milosti hosty, které pozvali včerejšího dne. Tedy J. M. kněze Viléma Dvorského, doktora sacrae theologiae, děkana philosophiae. J. M. kněze Chmelvodu, řádného profesora controversiarum, J. M. kněze Schefera, latinského kazatele, který v teologii každou neděli káže a frequentissimum mívá auditorum a významné lidi, J. M. kněze Mezenského physicae, J. M. kněze Fliggnera logicae, J. M. kněze Grumelmara rhetoricae profesores et laureatos doctores.)⁴¹

³⁶ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 12. a 25. 2. 1683. K roli a významu divadla v českých jezuitských kolejích hlavně na počátku 17. století srov. Kateřina Bobková, *Jezuitské školské divadlo v pražské klementinské koleji ve 20. letech 18. století*, Pražský sborník historický 32, 2003, s. 105–168; TÁŽ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006; TÁŽ, *In teatralibus exercitiis unum fere quaei popularem plausum. Towards the Mechanisms of Curbing Theatrical. Practices at Jesuit Schools in the Early 18th Century*, Acta Universitatis Carolinae – Philologica 3, 2012, s. 147–158; Magdaléna Jacková, *Divadlo jako škola ctinosti a zbožnosti. Jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století*, Praha 2011.

³⁷ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 22. 2., 6. a 20. 3., 19. 6. 1683.

³⁸ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 24. 6. 1683.

³⁹ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 5. 11. 1683.

⁴⁰ A. FECHTNEROVÁ, *Rectores Collegiorum Societatis Iesu*, s. 53–54; TÁŽ, *Rektoři jezuitské koleje na Starém Městě pražském od roku 1556 do roku 1773. (Bio-bibliografický nástin)*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 3, 1986, s. 110–112; Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986, s. 493–495; srov. také: Anna FECHTNEROVÁ, *Klementinští knihovníci od roku 1609 do roku 1773*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 2, 1985, s. 77–153.

⁴¹ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 27. 8. 1684.

Dvouletý pobyt v Praze měl tedy bratřím umožnit ukončit studia, získat solidní znalosti němčiny a připravit se na další učenou cestu. Není možné zapomenout ani na navázání četných přátelských kontaktů, často upevněných i během pozdější peregrinace. Syny hejtmana Jabłonowského mnohokrát poctil návštěvou či pozváním nejvyšší purkrabí Království českého Bernard Ignác z Martinic (1603–1685). V lednu 1683 si Kossowicz např. zapsal: „*Byliśmy na obiedzie u Jm Pana Graffa Martynitza najwyższego burgrabiego Królestwa Czeskiego. Po obiedzie sam Ich M prowadził do sali i do wszystkich circum circa pokojów, gdzie różne galanterie widzenia godne pokazywał.*“ (Byli jsme na obědě u jeho milosti pana hraběte Martinice, nejvyššího purkrabí Království českého. Po obědě on sám provedl Jejich Milosti po sálech a všech circum circa pokojích, kde ukazoval různé pozoruhodné cennosti.)⁴² Poté Martinic bratrům věnoval různé dárky – dostali od něj mimo jiné: „*kompas, wprawdzie drewniany, lecz znacznego szacunku godny i od osoby ofiarującego i od rzemieślniczej sztuki*“ (kompas sice dřevěný, ovšem velmi cenný, jednak kvůli tomu, kdo ho věnoval, i kvůli řemeslnému zpracování).⁴³ Purkrabí se postaral také o odpočinek mladých polských šlechticů. Černihovský mečník si zapsal, že v říjnu 1683 byli pozváni na Martinicovy statky: „*Prawie na wieczerzą trafiliśmy i na wszelką wygodę i wczas, bośmy zastali pokoje wszystkie obite i wypalone tak, jakby dla samego Jm Pana burgrabiego. Pałac jest w kwadrat wymurowany dosyć wspaniale, pokoje dokola. Jest sala dosyć wielka, jest i kaplica gdzie msza święta się odprawuje pod bytność Jm Pana burgrabiego. Ab extra fosa, w której są daniële. Insze okoliczności opuszczam. Tam przy wszelkiej wygodzie mieszkaliśmy aż do soboty właśnie jakby w ojcowskim domu.*“ (Dorazili jsme našťestí včas, abychom dostali pokoje vybavené a vyhřáté tak, jako pro samotného Jeho Milost pana purkrabího. Palác je velkolepě vystavěný do čtverce, pokoje jsou kol dokola. Je tam i dostatečně velký sál a kaple, kde se slouží mše svatá v přítomnosti J. M. pana purkrabího. Ab extra fossa, jsou daňci. Další podrobnosti neuvádím. Tam jsme při všem pohodlí pobývali až do soboty tak, jako v otcovském domě.)⁴⁴

Navazování osobních kontaktů bylo důležitým aspektem každé peregrinace, a proto se i na stránkách deníku Jana Michala Kossowicze objevuje mnoho jmen lidí, s nimiž se mladíci v Praze setkali. Díky tomu (a to je důležité) mezi nimi nalezneme i jména dalších mladých šlechticů z Rzeczypospolité, kteří rovněž přijeli do Prahy za studiem v osmdesátých letech 17. století.

Už po cestě do Prahy se k Jabłonowským připojil syn Michala Floriana Rzewuského, Stanislav Matyáš (1662–1728), pozdější velký korunní hejtman a vojevůdce belzský, jenž se zprvu také vzdělával ve Lvovské jezuitské koleji.⁴⁵ Při své *grand tour* se začlenil do družiny Jabłonowských a sám hejtman ho v instrukci z 1. září 1682 vyzval, aby sladil cíle své cesty s jeho syny.⁴⁶ Ale nakonec Stanislav Matyáš pobyl v Praze jen několik dní a už 9. října 1682 se vypravil do města nad Seinou, jak mu ostatně doporučil i sám hejtman: „*nic nie bawiac w Pradze, żeby za dobrych dróg, póki słoty jesienne nie nastąpią, zajechać do*

⁴² J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 31. 1. 1683.

⁴³ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 30. 3. 1683.

⁴⁴ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 23. 10. 1683.

⁴⁵ Andrzej Krzysztof LINK-LENCZOWSKI, *Rzewuski Stanisław Mateusz*, PSB 34, 1992–1993, s. 152–159.

⁴⁶ Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (dále BUW), rkps 92, f. 48r–50v. Instrukce hejtmana Jabłonowského S. M. Rzewuskému byla vydána v 19. století: *Informacya JM Panu Stanisławowi Rzewuskiemu starościcowi chełmskiemu, jadącemu do cudzych krajów, od JM Pana Jabłonowskiego, hetmana wielkiego koronnego*, Tygodnik Ilustrowany 9/232, 1864, s. 91.

Paryža“ (nemeškaje v Praze, aby stihl dojet do Paříže za dobrých cest, než nastanou podzimní plískanice).⁴⁷ Tam měl započít roční studia na Akademii Jeana Bernardy umístěné ve Fauborg St. Germain, a potom: „rok wysłużywszy u muszkietarów króla Jmci, trzeci rok peregrynacyi obrócić tak: jechać z Paryža do Rzymu, z Rzymu do Loretu, do Florencyi, do Wenecyi, cale się tam nie bawić i do Wiednia, żeby w Wiedniu przynajmniej ze trzy miesiące albo ze dwa zabawić, a potem powrócić do Polski“ (rok odsloužil u mušketyrů J. M. krále, třetí rok peregrinace strávit následovně: jet z Paříže do Říma, z Říma do Loreta, Florencie a Benátek, tam se nezdržovat dlouho a odjet do Vídně, kde pobýt přinejmenším dva nebo tři měsíce, a potom se vrátit do Polska).⁴⁸

Během svého dvouletého pobytu ve městě na řece Vltavě se Jabłonowští nebránili ani setkáním s Poláky, kteří sem přicestovali na delší dobu. V Kossowiczově deníku se objevují další jména a informace o osobách, které v téže době cestovaly po Evropě. Ovšem jen lakonické zmínky často neumožňují zjistit, co přesně se v Praze měli učit. Tak je tomu také v případě pražské edukace knížat Radziwiłłů, bratří Jiřího Josefa (1668–1689) a Karla Stanislava (1669–1719), synů litevského podkancléře Michala Kazimíra Radziwiłła a sestry krále Jana III. Kateřiny Sobieské. V letech 1684–1687 uskutečnili cestu po Evropě,⁴⁹ typickou ukázkou cesty za vzděláním a přípravy pro další politickou praxi. Jejich cesta byla ovšem současně spjatá s diplomatickou misí na portugalský královský dvůr. Trasa zahrnovala říšské země, Francii, Anglii, Nizozemí, Španělsko, Portugalsko a Itálii. Započala se koncem roku 1683, kdy se bratři vydali přes Krakov, Vratislav a Frankfurt (nad Odrou) do Berlína a následně přes Drážďany do Prahy.

Karel Stanislav Radziwiłł zanechal ve svých cestovních poznámkách krátký popis nejdůležitějších pražských míst a osobností.⁵⁰ Detaily vztahující se k pobytu bratranců krále Jana III. se nacházejí také v hofmistrově deníku. Právě díky Kossowiczovi víme, že se mladí Radziwiłłové objevili v Praze posledního dne roku 1683. Dne 2. ledna 1684 si Kossowicz poznamenal: „*Książętom Ich Mciom Radziwiłłom rodzonym siostrzeńcom Najjaśniejszego Króla Jmci Pana naszego, którzy prądie nowego lata tu w Pradze stanęli oddali Ich Mci wizytę.*“ (Jejich Milosti navštívili J. M. knížata Radziwiłły, rodné bratrance J. M. Milosti nejjasnějšího krále, pána našeho, kteří se prądie Nového roku objevili v Praze).⁵¹ Kontakty

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ BUW, rkps 92, f. 50; *Informacya JM Panu Stanislawowi Rzewuskiemu*, s. 91.

⁴⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów (dále: AGAD, AR), rękopisy biblioteczne, syg. tymczasowa 57a i 57b; Karol Stanisław RADZIWIŁŁ, *Diariusz peregrynacji europejskiej (1684–1687)*, ed. Adam KUCHARSKI, Toruń 2011; viz Andrzej RACHUBA, *Radziwiłł Jerzy Józef*, PSB 30, 1987, s. 236–237; TÝŽ, *Radziwiłł Karol Stanisław*, PSB 30, 1987, s. 240–248; Adam KUCHARSKI, *Doświadczenia przyszłego starosty człuchowskiego i kanclerza wielkiego litevskiego Karola Stanisława Radziwiłła z młodzieńczej peregrynacji po Europie (1684–1687)*, *Zapiski Historyczne* 73/4, 2008, s. 7–45; Katarzyna MIKOĆKA-RACHUBOWA, *Wrażenia artystyczne Karola Stanisława Radziwiłła z podróży po Europie (1684–1687)*, *Miscellanea Historico-Archivistica* 3: *Radziwiłłowie XVI–XVIII wieku w kręgu polityki i kultury*, Warszawa – Łódź 1989, s. 235–250; Alojzy SAJKOWSKI, *Opowieści misjonarzy, konkwistadorów, pielgrzymów i innych świata ciekawych*, Poznań 1991, s. 174–177; Michał SZERSZEŃ, *Radziwiłłowie nad Sekwaną i Tamizą. Karol Stanisław i Michał Kazimierz Rybeńko – spojrzenie ojca i syna*, in: Piotr Gurowski – Małgorzata Kamecka (edd.), *Anglosasi, Francuzi, Polacy – wzajemny wizerunek dawniej i dziś*, Białystok 2005, s. 87–99; Ewa MIŁEWSKA, *Polskie misje dyplomatyczne w Portugalii w czasach Jana III Sobieskiego*, KH 91, 1985, s. 723–724; A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 133–136.

⁵⁰ K. S. RADZIWIŁŁ, *Diariusz peregrynacji europejskiej*, s. 136–138.

⁵¹ J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, 2. 1. 1684.

s Jabłonowskými se několikrát opakovaly i v prvních měsících roku 1684.⁵² V deníku Jana Michala Kossowicze je připomínán také poručník knížat Michal Kazimír Raczyński, např. v únoru roku 1684: „Byliśmy na kolaczej u Jmci Pana barona Zaruby kondyscyputa Jmci Pana Aleksandra, który wprzód konika stawił, o którego wszyscy ile nas tam było rzucałiśmy kostki. Jednemu Jm Panu Raczyńskiemu stolnikowi wieluńskiemu gubernatorowi książąt Jmści Radziwiłłów tak padły kostki, że mu się ten koń dostał, a my tylko fortuny powinszowaliśmy.“ (Byli jsme na večeři u J. M. pana barona Záruby, spolužáka J. M. pana Alexandra, a ten dal v sázku svého konika, o kterého jsme my všichni, co jsme tam byli, hráli v kostky. Jednomu, J. M. panu Raczyńskému, wieluńskému stolníkovi, hofmistrovi J. M. knížat Radziwiłłů tak padly kostky, že mu ten kůň připadl a my jsme mu jen popřáli štěstí.)⁵³ Naposledy jsou bratři Radziwiłłové připomínáni v Praze 19. dubna, kdy odjeli z Prahy přes Linec směrem na Benátky.⁵⁴ Třeba dodat, že to nebylo jediné setkání Jabłonowských s Radziwiłły během jejich zahraničního cestování; mladíci se potkali ještě opakovaně v Paříži a Římě.⁵⁵ Je známo, že Karel Stanislav a Jiří Josef Radziwiłł svůj čtyřměsíční pobyt v Praze zasvětili studiu a poslouchali filozofické přednášky. Dodnes zachovaný spis – *Opusculum in universam philosophiam* – ale bohužel nedovoluje jednoznačně identifikovat místo jejich výuky. Pozdější přípisek, který je dílem mladšího z bratří Karla Stanislava, napovídá, že s největší pravděpodobností absolvovali soukromé lekce: „Brata mego ś.p. Jerzego ręką własną pisana filozofia, której i ja z nim słuchalem w Pradze 1684 i tradował ją nam pewny ks. Franciszkanin.“ (Filozofie psaná vlastní rukou vzácného pana Jiřího, bratra mého, i já jsem ji spolu s ním v Praze poslouchal v roce 1684 a přednášel nám jistý kněz františkán.)⁵⁶

Zápisky Jana Michala Kossowicze umožňují poznat i jména dalších šlechticů z Rzeczypospolité, pobývajících v první polovině osmdesátých let v Praze. Před koncem května roku

⁵² Jako např. 9. ledna: „Książęta Ich Mci z kościoła jadąc wstąpili do Ich Mci na mały czas. Tegoż dnia najwyższy Jmć Pan burgrabia na jutro na obiad do pałacu swego zaprosił książąt Ich Mciów Radziwiłłów, Jmć Pana Lanckorońskiego i naszych Ich Mciów.“ (J. M. knížata, jedouce z kostela, zastavili se u J. M. na krátký čas. Téhož dne J. M. nejvyšší pan purkrabí pozval na zítřejší oběd J. M. knížata Radziwiłły, J. M. pana Lanckorońského i naše milostivé pány.); 10. ledna: „Zjechali się Ich Mcie z rana do gospody książąt Ich Mciów na Małej Stranie i stamtąd jechaliśmy karetami Jmci Pana burgrabiego do pałacu jego. Gości inszych nie było tylko Jmć Pan Graff Brayner, który ma za sobą Wejherównę wojewodziankę pomorską. Po obiedzie w zwyczajnym pokoju swoim Jmć Pan burgrabia w szachy grał z Jego Mcią księciem Jerzym.“ (J. M. zajeli zrána na Malou Stranu do hostince J. M. knížat a odtamtud jsme jeli kočáry J. M. pana purkrabího do jeho paláce. Jiní hosté tam nebyli kromě J. M. pana hraběte Braynera, jehož manželkou je paní Wejherowna, vojvodkyně pomorská. Po obědě ve své obvyklé komnatě hrál J. M. pan purkrabí šachy s J. M. panem Jiřím.); 3. února: „To jest we czwartek nazajutrz po Najświętszej Pannie Maryjej Gromnicznej Jm Pan Jan był na obiedzie u Jm Pana burgrabiego najwyższego, który jedliśmy w refektarzu u Ich Mci ojców teatynów, tamże byli książęta Ich Mci Radziwiłłowie i Jmć Pan Lanckoroński starościc nowomiejski.“ (Tak ve čtvrtek, nazítří po Nejsvětější Panně Marii Hromničné, byla J. M. pan Jan na obědě u J. M. pana nejvyššího purkrabího, oběd se konal u J. M. otců teatinů, také tam byli J. M. knížata Radziwiłłové, J. M. pan Lanckoroński, syn novoměstského starosty); a ještě 8. února: „Na obiedzie byliśmy u książąt Ich Mciów Radziwiłłów gdzie przy osobliwej ochocie i jeść i pięknie dano tamże i zostaliśmy i na wieczera.“ (Byli jsme na obědě u J. M. knížat Radziwiłłů, kde bylo vše příjemné i jídlo, a tak jsme tam zůstali i na večeři.) J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 2. a 9. 1., 3., 8., a 14. 2. 1684.

⁵³ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 14. 2. 1684.

⁵⁴ „Książęta Ich Mci Radziwiłłowie wyjechali z Pragi do Linza, stamtąd mieli jechać do Wenecji i w dalsze kraje włoskie czyli też francuskie.“ (J. M. knížata Radziwiłłové odjeli z Prahy do Lince, odkud měli jet do Benátek a dalších vlašských a také francouzských oblastí.); J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 19. 4. 1684.

⁵⁵ Viz A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 133–136.

⁵⁶ BN, rkps 6746 II, *Opusculum in universam philosophiam*, s. 1.

1684 přijeli do Prahy synové Lvovského starosty Jana Cetnera a Žofie Anny Daniłowiczové Alexandr a Mikuláš Cetnerové.⁵⁷ V jednom ze záznamů v diáriu černihovského mečníka nalezneme zápis charakterizující edukační cíl, totiž studium v Praze. Jan Michal Kossowicz poznamenal ke dni 21. května 1684: „*Tegoż dnia Ich Mci PP. Aleksander i Mikołaj Cetnerowie starościcowie lwowscy do Pragi przyjechali na studia.*“ (Téhož dne J. M. pánové Alexandr a Mikuláš Cetnerové, synové Lvovského starosty, přijeli do Prahy na studia.)⁵⁸ Deník bohužel nepřináší více zpráv o zaměření jejich studií, o to více si ale všímá četných setkání a vzájemných kontaktů. Jak je patrné z deníkových záznamů, Jabłonowští se s Cetnery spřátelili. Kossowicz např. připomíná večeri „*na którą i Ich Mciów proszono, także i Ich Mciów PP. Cetnerów, gdzie przez poufałą konwersacją wzięli Ich Mci z temi kawalerami znajomość, a osobliwie z Jmcią Panem wiceburgrabim ruskim*“ (na niž byli pozváni Jejich Milosti a také J. M. páni Cetnerové, kde se při rozhovoru Jejich milosti seznámili s těmi kavalíry a jmenovitě s J. M. panem vicepurkrabím ruským).⁵⁹ Není známo, jak dlouhý byl pobyt mladých Cetnerů v Praze, ale zmínka se objevuje ještě v září roku 1684, tedy před odjezdem Jabłonowských do Drážďan.⁶⁰ Je třeba dodat, že Alexandra Cetnera potkali Jabłonowští ještě později, v roce 1687 v Turíně. Jeho bratr Mikuláš se už do Rzeczypospolité nevrátil, neboť v průběhu zahraniční cesty zemřel a byl pohřben v Římě.⁶¹

Výše jmenovaní nebyli jediní polští šlechtici, kteří tehdy studovali v Praze. Výstižným příkladem dokládajícím početné zastoupení polské šlechty v Praze může být Kossowiczův zápis vztahující se ke svátku Božího narození (Vánoc) roku 1682. Dne 27. prosince si poznamenal toto: „*Byliśmy na obiedzie u Jmci P[ana] Krasickiego kasztelanica przemyskiego, gdzie wszyscy PP. Polacy, którzy tu są w Pradze byli, jak to: Jm Pan Wielopolski starosta nowotarski, Jm Pan Lanckoroński starościc nowomiejski, Jm Pan Gliński chorążyc sandomierski i Jm Pan Nieborski.*“ (Byli jsme na obědě u J. M. pana Krasického, přemýšlenského kastelána, kde byli i všichni Poláci, kteří tehdy byli v Praze: J. M. pan Wielopolski, starosta novotarský, J. M. pan Lanckoroński, syn starosty novoměstského, J. M. pan Gliński, korouhevník sandoměřský, a J. M. pan Nieborski).⁶² Skupina mladých šlechticů se náhle obměnila a v Praze se objevili noví mladíci začínající zde své evropské cesty. Už na jaře roku 1683 uvedl opatrovník synů hejtmana Jabłonowského jména některých pražských nováčků: „*Byliśmy na obiedzie u Jm Pana Graffa Szternberga najwyższego sędziego tutejszego królestwa oraz z Ich Mci Panem Leszczyńskim podlaskim i Panem Załuskim rawskim wojewodzicami, gdzie i jeść dosyć i dobrze było i na gospodarskiej ochocie pewnie nie schodziło.*“ (Byli jsme na obědě u J. M. pana hraběte Sternberga, nejvyššího sudího zdejšího království spolu s J. M. panem Leszczyńským a panem Załuským, syny vojevodu podleského a rawského.)⁶³

⁵⁷ Viz Zygmunt LASOCKI, *Cetner Jan*, PSB 3, 1937, s. 239–240; Adam BONIECKI, *Herbarz polski*, II, Warszawa 1900, s. 328.

⁵⁸ J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, 21. 5. 1684.

⁵⁹ J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, 8. 8. 1684.

⁶⁰ Jabłonowští se tehdy před odjezdem z Prahy spolu s Cetnery poklonili posvátnému mariánskému obrazu ve Staré Boleslavi. J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, IX 1684.

⁶¹ Mikuláš Cetner ještě spolu s bratrem navštívil Padovu a dosáhl i Říma, ale zemřel ve městě nad Tiberou 31. ledna 1687. Jeho náhrobní deska se nalézá v římském kostele sv. Celsa e Giuliana, viz Tadeusz CHRZANOWSKI – Marian KORNECKI, *Polskie pomniki w świątyniach Rzymu (Monumenta Poloniae in Italia)*, Warszawa 1994, s. 110.

⁶² J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, 27. 12. 1682.

⁶³ J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, 28. 3. 1683.

Mezi výše uvedenými mladými šlechtici si zaslouží prvořadou pozornost novotarský starosta Ludvík Kazimír Wielopolski. Nejstarší syn velkého korunního kancléře Jana Wielopolského z jeho druhého manželství s Kristýnou Komorowskou se vydal na svou velkou cestu ve stejném čase jako bratři Jabłonowští. Jeho opatrovníkem se stal někdejší dvořan krále Jana Kazimíra Wasy, osvědčený cestovatel Jan Tork.⁶⁴ Wielopolski pobýval v Praze už v listopadu 1682 a Kossowicz si záhy zapsal poznámku o jednom ze svých prvních setkání s ním (4. listopadu): „*Tegoż dnia Jmć Pan Wielopolski kanclerzyc koronny, starosta nowotarski oddał Ich MM wizytę.*“ (Téhož dne navštívil Jejich Milosti J. M. pan Wielopolski, syn korunního kancléře, starosta novotarský.)⁶⁵ Další setkání s novotarským starostou se odehrála v průběhu roku 1683.

Z pražského působení Ludvíka Kazimíra se dochoval mimořádně pozoruhodný pramen svědčící o jeho studiu na pražské univerzitě. Ve sbírkách polské Národní knihovny je uloženo vysvědčení potvrzující jeho studia na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandy univerzity, datované v Praze 3. září 1683,⁶⁶ které vystavil tehdejší děkan filozofické fakulty Vilém Dvorský, SJ.⁶⁷ Tento pramen umožňuje nejen doložit Wielopolského dvouletá studia na pražské filozofii, ale také dokazuje, že mladý šlechtic začal svou zahraniční cestu a edukaci právě v Praze na podzim roku 1681. Kromě toho se také jedná o zajímavý doklad skutečnosti, že Wielopolski poslouchal přednášky významného profesora a pozdějšího univerzitního rektora Jana Dubského (1649–1700).⁶⁸ Svědectví je zakončeno výčtem různých kladných vlastností mladého šlechtice, jeho bezúhonného chování, pracovitosti a spolehlivosti. Barokní text přináší pečlivě vypsání celé řady ctností tohoto mládence, díky nimž se měl stát chloubou celé rodiny i Rzeczypospolité. Pro Wielopolského, stejně jako pro řadu jiných, stála tedy Praha na počátku vzdělávání i velké cesty, v níž dále pokračoval a už v roce 1684 se objevil v Paříži, kde se několikrát setkal se syny hejtmana Jabłonowského.⁶⁹

Obdobně tomu bylo i v případě výše uvedeného Alexandra Krasického, syna přemýšlivého kastelána Martina Konstantina a Alžběty Korniatówny, který také vykonal typickou zahraniční vzdělávací cestu. V říjnu roku 1682 se objevil v Praze, kde se pravděpodobně též účastnil studií. Poté, co opustil hlavní město Českého království, zamířil na jih Evropy a dne 1. června 1684 se zapsal do matriky polského národa v Padově, zatímco na podzim 1687 byl přítomen v Paříži.⁷⁰

Polovina osmdesátých let 17. století byla časem, kdy se na zahraniční pouť po západní Evropě vydal také novoměstský starosta, budoucí radomský kastelán Jan z Brzezia

⁶⁴ Viz A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 95, 115, 117, 148, 153, 154, 158, 217.

⁶⁵ J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, 4. 1. 1682, viz také 7. 2. 1683 a 16. 3. 1683.

⁶⁶ BN, rkps 3093 III, f. 8–9. Znění tohoto důležitého dokumentu uvádíme v příloze k této studii.

⁶⁷ Vilém Dvorský (1642–1703) byl dlouholetým děkanem filozofické fakulty, profesorem teologie, působil v Praze a ve Vratislavi a je ceněným autorem řady teologických prací. Srov. Carlos SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, 3, Bruxelles – Paris 1892, coll. 314–315; I. ČORNEJOVÁ – A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity*, s. 76–77; František KAVKA – Josef PETRÁŇ (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*, II, 1622–1802, red. Ivana ČORNEJOVÁ, Praha 1996, s. 254. O kontaktech Poláků s pražskou univerzitou srov. Henryk BARYCZ, *Dziejowe związki Polski z Uniwersytetem Karola w Pradze*, Poznań 1948.

⁶⁸ I. ČORNEJOVÁ – A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity*, s. 71–72.

⁶⁹ J. M. KOSSOWICZ, *Peregrynacja*, mj.: 16. a 17. 12. 1684, 7. a 14. 1., 18. a 22. 2., 28. 3., 23. a 29. 4., 17. 6. 1685.

⁷⁰ Viz A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 96, 115, 117, 192, 193; *Archiwum nacji polskiej na Uniwersytecie Padewskim*, I, *Metryka nacji polskiej*, s. 168, nr 2025.

Lanckoroński (zemřel 1698).⁷¹ Syn Mikuláše Jana Lanckoroňského a Marianny Tarlówny, dcery přemyšlského kastelána, cestoval po Francii a Itálii pod ochranou již vzpomenutého osvědčeného guvernéra Tomáše Rochettiho. Setkal se s Jabłonowského syny poprvé nedlouho po svém příjezdu do Prahy před koncem roku 1682. Poté se spolu stýkali pravidelně v průběhu let 1682–1683, až do února roku 1684.⁷² Je jisté, že tak dlouhý pobyt Lanckoroňského v Praze musel být spojen s nějakým druhem výuky, ale pro nedostatek pramenů nelze prokázat, kde a jak jeho studium probíhalo. Po odjezdu z Prahy pokračoval v cestě za poznáním. Jeho dalším cílem byla Itálie, 26. května 1684 pobýval se svým průvodcem v Padově.⁷³ V květnu roku 1685 dorazili Lanckoroński s Rochettim do Paříže.⁷⁴ V září 1685 Rochetti vycestoval se svým mladým svěřencem do Lyonu⁷⁵ a odtud ještě dále na jih Francie.⁷⁶

Nejméně několikaměsíční pobyt syna sandoměřského korouhevnicka Gliňského v Praze⁷⁷ musel být dle všeho také spojen se studiem. Mladý Gliňski je připomínán v deníkovém zápisu z konce prosince 1682⁷⁸ a Prahu opustil v pozdním létu roku 1683. Tehdy se vracel do Rzeczypospolité a Jabłonovští využili této příležitosti, aby po něm poslali otcí dva listy (30. srpna 1683). Budoucí královský sekretář Kryštof Nieborski je uváděn koncem roku 1682 v Praze, v září započal studovat v Ingolstadtu a koncem roku 1684 přijel do Paříže, kde pak setrval dva roky.⁷⁹ A v tomto výčtu bychom mohli pokračovat i dále. Všichni tito Poláci, kteří se zprvu objevili v Praze, většinou náleželi do přátelského okruhu bratří Jabłonowských ať již v Paříži, nebo v Římě.

Podobné schéma cest za vzděláním se dá vysledovat i v pozdější době. V devadesátých letech vycestovali do zahraničí tři synové korunního podkomořího Martina Zamojského a jeho manželky Anny Františky – Tomáš Josef (1679–1725), Michal Zdislav (1680–1735) a Martin Leopold (1681–1718).⁸⁰ Jejich matka, rozená Gniňská (1658–1704), se po smrti svého manžela starala o výchovu svých synů sama a zorganizovala i jejich výjezd za hranice. Při přípravě cesty se řídila stejnými zásadami, jaké se osvědčily na lvovském dvoře Jabłonowských. Jezuita Tomáš Perkowicz (1652–1720), žijící na lvovském dvoře, si

⁷¹ Stanisław CYNARSKI, *Dzieje rodu Lanckorońskich z Brzezia od XIV do XVIII wieku. Sprawy kariery urzędniczej i awansu majątkowego*, Warszawa – Kraków 1996, s. 190–191.

⁷² J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 27. 12. 1682, 27. 1. 1683, 9. 1. a 3. 2. 1684.

⁷³ Metryka Padwa, s. 167, nr 2017 i 2019.

⁷⁴ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 13. 5. 1685; A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 93, 1151, 117, 138–140.

⁷⁵ B. Czart. rkps 5869 III, nr 21 003, J. Lanckoroński A. M. Sieniawskému, Lyon 20. 9. 1685.

⁷⁶ B. Czart. rkps 5988 III, nr 48 554, J. K. Woynarowski A. M. Sieniawskému, Paříž 10. 9. 1685.

⁷⁷ Sandoměřský korouhevnick Adam Gliňski měl dva syny: Františka a pozdějšího sandoměřského stolníka krále Jana Kazimíra; zde není jasně patrné, o kterého se jedná. Adam BONIECKI, *Herbarz polski*, VI, Warszawa 1903, s. 80.

⁷⁸ J. M. Kossowicz, *Peregrynacja*, 27. 12. 1682.

⁷⁹ Viz A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 115, 141, 148, 154; Paweł CZAPLEWSKI (ed.), *Polacy na studiach w Ingolsztacie*, Poznań 1914, s. 59; Kasper NIESIECKI, *Herbarz polski*, VI, Lipsk 1841, s. 534.

⁸⁰ O cestách za vzděláním uskutečněných Zamojskými srov. A. MARKIEWICZ, *Peregrinationes Jablonovianae*, s. 44–51, 54–57, 92–95; Adam KUCHARSKI, *Instrukcja podróżna Anny Zamojskiej dla synów odbywających peregrynację po Europie na przelomie XVII i XVIII wieku*, *Czasy Nowożytné* 25, 2012, s. 209–224; též, *Theatrum peregrinandi*; Małgorzata KAMECKA, *Francja i Francuzi w oczach podróżników polskich z przelomu XVII i XVIII wieku*, in: Piotr Guzowski – Małgorzata Kamecka (edd.), *Anglosasi, Francuzi i Polacy – wzajemny wizerunek dawniej i dziś*, Białystok 2005, s. 73–86; TÁŽ, *Do cudzych krajów*, s. 16 a další; TÁŽ, „*Po naukę świata i ludzi*“. *O zagranicznej edukacji Polaków czasów saskich*, in: Stanisław Achremczyk (ed.), *Między barokiem a oświeceniem. Edukacja, wykształcenie, wiedza. Praca zbiorowa*, Olsztyn 2005, s. 38–48.

s Annou Františkou Zamojskou dopisoval a radil jí podle dobrých zkušeností z úspěšných cest mladých pánů Jabłonowských. Poukazoval přitom i na přínos plynoucí z pražského pobytu: „*Czyby nie lepiej prosto do Pragi? Wszak tam języka niemieckiego uczyć się mogą, jako Państwo nasze czyniło, a tam zaraz z tak wielką książką i panów cudzoziemskich znajomość wezmą.*“ (Nebylo by lépe rovnou do Prahy? Vždyť tam se mohou učit německému jazyku, jako to činilo naše panstvo, a současně se tam hned mohou seznámit s mnohými cizozemskými knižaty a pány.)⁸¹

Tomáš Josef, Michal Zdislav a Martin Leopold Zamojští podnikli kavalírskou cestu v letech 1697–1701 a jejich průvodci byli jezuita Jan Krukowiecki a Jan Kamocki. Praha byla jejich první zastávkou a setrvali zde až do března 1698. Nenavštěvovali univerzitu, ale dostávali soukromé lekce. Z doby jejich pražského pobytu pochází velmi zajímavý pramen *Connotatio dyspozycyjej i czasu*.⁸² Jedná se o podrobný každodenní plán, rozdělený na hodiny, přesně určující, co mají mládenci dělat a jakým povinností se mají věnovat. Bratři chtěli matce co nejvíce vyhovět, a tak trávili výukou většinu dne a navštěvovali různé přednášky soukromých lektorů.⁸³ Bydleli v hostinci na Malé Straně, kam za nimi první magistři přicházeli už o šesté hodině ranní. Byli to učitelé francouzštiny a němčiny, neboť jak už víme, výuka právě tohoto jazyka patřila k stěžejním pražským úkolům. O něco později se objevil magistr rétoriky. Následující hodiny byly vyhrazeny pro procvičování látky. V jedenáct hodin se mladíci vydávali na mši do nedalekého chrámu maltézských rytířů (Panny Marie pod řetězem) a po návratu, v poledne, zasedli k obědu. Na programu byla i výuka hudby – synové Anny Zamojské se učili hrát na violu. Po večeri následovala opět cvičení, která trvala bezmála až do půlnoci.

Způsob výuky mladých Zamojských v Praze je typickým výchovným modelem mladých šlechticů. Analogicky probíhala výchova urozených také v Paříži nebo Turině. Uvedme ještě příklad syna Lvovského starosty Adama Mikuláše Sieniawského, který se během pobytu v Paříži každý den účastnil pěti přednášek.⁸⁴ Sieniawski se ráno učil francouzštině a kreslení, po obědě ho čekaly lekce tance, šermu a hry na flétnu. Později měl přibrat i doplňkové hodiny – matematiky, jízdy na koni a hry na loutnu. Také tak vypadal typický den mladého kavalíra cestujícího po západní Evropě.⁸⁵

⁸¹ AGAD, Archiwum Zamojskich (dále: AZ), rkps 1380, s. 165, T. Perkowicz A. Zamojské, Lwów 26. 10. 1695.

⁸² AGAD, AZ, rkps 546, s. 93–94. Nedávno tento pramen zpřístupnil v edici A. KUCHARSKI, *Instrukcja podróżna Anny Zamojskiej*, s. 222–224.

⁸³ Nejen mládí Poláci naříkali nad intenzivními plány každodenních povinností během zahraniční cesty. Např. v roce 1639 si mladý Angličan Roger Boyle (1621–1679) stěžoval svému otci z Paříže: „We do follow the exercises so hard that we have not one spare hour in the day, for in the morning from six till ten we ride the great horse and run at the ring, from 10 to 12 we fence, from 1 to 3 we dance, and the rest of the day we spend in reading either some geography book, or history or Italian.“ Citováno podle Jeremy BLACK, *The British Abroad. The Grand Tour in the Eighteenth Century*, London 2003, s. 318.

⁸⁴ B. Czart. rkps 2520 IV, s. 53–54, A. M. Sieniawski matce, Paříž, 18. 1. 1685.

⁸⁵ Pro příklad lze uvést ještě úryvek z listu preceptora knížete Alexandra Ostrožského-Zaslavského. Kazimierz Jan Woysznarowicz psal toto: „Zaczął książkę Jmć studia linguae, fechmistrz, historia, magister tańca, repetytor, magister fortificationis, tym wszystkim placono od godziny po fl. 11. Czyni na miesiąc fl. 66.“ (J. M. kníže začal studia linguae, šermu, historie, měl učitele tance, repetitora, magistra fortificationis, a těm všem se platilo 11 zlatých za hodinu, což činí za měsíc 66 zlatých.); BN, BOZ, rkps 847, f. 53v. Osobnost Woysznarowicze naposledy připomněl Adam KUCHARSKI, *Turystyka i edukacja. Zagraniczna peregrynacja młodego polskiego magnata w relacji księdza Kazimierza Jana Woysznarowicza (1667–1669)*, Studia Gdańskie 29, 2011, s. 205–228. O povinnostech mladých cestovatelů srov. i Jiří KUBEŠ, *Národní dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013, s. 57.

Listy bratří Zamojských intenzitu výuky v Praze jen potvrzují. Michal Zdislav takto referoval matce o svých pokrocích: „*W języku lacińskim mam wielką exercitacją gdyż jeszcze z kawalerami i magistrami inaczej rozmówić się nie mogę. Język niemiec[ki] lubo do pojęcia trudny, do wymowy ciężki, jednakże na mojej nie zbywa do niego aplikacyjnej. Geometrią i fortyfikacją równo z Jmcią Panem Bratem mem ślęczył, inszych sciencyjej uczyć się nie wymawiam.*“ (V latině mám velkou exertitatiei, protože se ještě nemohu jinak dohovorit s kavalíry a magistry. Jazyk německý je těžký k pochopení, na mluvení těžký, ale nezbyvá mi nic jiného, než se na něj přihlásit. Na geometrii a fortifikace jsem dlouho seděl spolu se svým bratrem, neodpírám se ani učení jiným vědám.)⁸⁶ A záhy po odjezdu z Prahy na jaře roku 1698 psal Tomáš Josef matce: „*Przebywszy prace cięższe w Pradze (bośmy 14 godzin pracowali, chcąc skończyć w tym roku wszystkie w instrukcyjnej dane nauki do ukontentowania macierzyńskiego serca)*“ (Odbyli jsme těžší práci v Praze /protože jsme pracovali 14 hodin, abychom tento rok završili všechny vědy podle znění instrukce pro uspokojení mateřského srdce/).⁸⁷

Navzdory plnému programu si mladí pánové našli čas i na prohlídku města. Na stránkách deníku Michala Zdislava Zamojského nalezneme popisy nejpozoruhodnějších pražských staveb a pamětihodností.⁸⁸ Mladý šlechtic informoval o každodenních událostech a nakonec zjistíme, že dni, během nichž se museli věnovat výhradně výuce, vlastně nebyly příliš četné. Například 7. září 1697 se dočteme: „*Na czytaniu języka zszedł dzień.*“ (Při jazykové lekcí uběhl den.)⁸⁹ Na stránkách deníku jsou zaznamenány i další vzpomínky na pražskou výuku – zmínky o lekcích, čteních, šermování nebo nauce o fortifikaci či disputacích, které se konaly v kruhu mladé šlechty.⁹⁰ Pánové Zamojští se účastnili i různých slavností, včetně těch univerzitních. Pěkným příkladem je svědectví o jejich účasti na promoci dne 2. srpna 1697: „*Byliśmy in Carolino Magno na promocyjej medyka nazwanego Carola Demagi Czecha Fraunbergensis praesidente promotore et doctore Domino Joanne Francisco Lew ab Ersfeld Philosophiae Iurisutriusque et Medicinae Doctore [...]. Gdzie tak siedzieli, naprzód jak jest sala wielka a Carolo IV zbudowana na te akty promocyji, tedy lawy są wysoko circumcirca i w środku dla gości, katedra jest obita albo pokryta (kiedy jest actus publicus) aksamitem karmazynowym, jest dwojaka niższa i wyższa, wyżej siada praesidens, niżej zaś promovendi, na prawej stronie jest baldachim z kitajki karmazynowej pro cancelario i siedzą począwszy stamtąd secundum facultates doctores, zaczyna doktor theologiae mający mucet aksamitny karmazynowy i biret takż na głowie, po nim iuris doctores et phil. eiusdem ornatus, na drugiej stronie w katedrze aksamitem przyozdobionej siada M. Rector niby z księżęcia w mucecie zrobionym karmazynowym gronostajami lamowanym, na głowie biret mający, po nim medici suo ordine*

⁸⁶ AGAD, AZ, 548, M. Z. Zamoyski A. Zamoyské, Praha, 13. 2. 1698.

⁸⁷ AGAD, AZ, 547, T. J. Zamoyski A. Zamoyské, Ingolstadt 23. 4. 1698.

⁸⁸ BN, Biblioteka Ordynacji Zamojskich, rkps 1466, Michał Zdzisław ZAMOYSKI, *Dyariusz podróży i pobytu za granicą w latach 1697 i 1698*, f. 6v–94r.

⁸⁹ Tamtéž, f. 13.

⁹⁰ Tamtéž, f. 13, 14a nn. Podobně jiná zmínka tamtéž f. 15, 15v: „Od rána byl čas rozdělen obvyklým způsobem, večer zase v sále doba šermu nedovolila porozprávět, protože hned jakmile jsme přišli, tak vezmouce do rukou flerety odbyli jsme naši povinnost. 14. Svátek nám přinesl příjemnou úlevu v pracích, náboženstvím jsme se zabývali pouze ráno, po obědě jsme zase přečtouce historika jeli na nešpory.“; Tamtéž, f. 27: „Po uplynulém odpočinku byl celý čas stráven nad knihou.“

wszyscy siedzą, wszyscy w mucetach karmazynowych i biretach takich, że na kształt mitr książęcych. Miał oracyją Neo Doctor, po tym mu jego promotor odpowiedział [...]. Stamtąd jechaliśmy na mszę do kościoła Tain nazwanego, dalszy się chcąc przypatrzeć wchodzeniu do kościoła ceremoniej, jakoż widzieliśmy, że ex Carolino idą wszystkie facultates w ubiorze swoim, a przed każdą berło bedel niesie. Przed rektorem zaś samym dwóch bedelów z berłami idą. Wszedłszy do kościoła suo zasiadają ordine, i to nie mniej godne notowania, że trębaczów 8 z kotłami przed idącymi do kościoła trąbią marsa ab ipso Carolino aż do kościoła.⁹¹ (Byli jsme in Carolino Magno na promoci medika řečeného Karla Demagi, Čecha z Hluboké, praesidente promotore et doctore Domino Joanne Francisco Lew ab Erlsfeld Philosophiae Jurisutriusque et Medicinae Doctore [...]. Tam, kde jsme seděli, je vepředu velký sál a Carolo IV. vybudovaný, pro promoční akty; tedy lavice circumcirca i uprostřed pro hosty. Katedra je potažená, nebo přikrytá (když je actus publicus) karmazínovým aksamitem. Jsou tu dvě katedry – vyšší a nižší. Na té vyšší sedí praeses, níže zase promovendi. Na přední straně je baldachýn z karmazínového hedvábí pro cancelario a tam také sedí secundum facultates doctores. Tím prvním je doktor theologiae mající aksamitový plášťik zdobený hermelínem a na hlavě stejný biret; za ním následují iuris doctores et philosophiae eiusdem ornatus. Na druhé straně na katedře aksamitem vyzdobené sedí M. Rector jakoby v knížecím karmazínovém plášťiku lemovaném hranostajem, na hlavě biret a za ním suo ordine všichni medici sedí. Všichni v karmazínových talárech a biretech, které se podobají knížecím mitrám. Pak měl řeč pan Neo Doctor, na ni mu odpověděl jeho promotor. Odtamtud jsme odjeli do Týnského chrámu, abychom pozorovali obřadný vstup do kostela. Tak jsme viděli, že ex Carolino se ubírají všechny fakulty ve svých oděvech a před každou nese pedel žezlo. A před rektorem jdou dva pedelové s žezly. Všedše do kostela suo zasedají ordine a co je neméně hodné připomenutí, že před celým průvodem kráčí 8 trubačů a tympanistů, kteří troubí pochody ab ipso Carolino až do kostela.)

Také synové Anny Zamojské se v Praze setkávali s dalšími Poláky. Mezi nimi zajisté vynikal Jan Mikuláš Radziwiłł (1681–1729),⁹² syn podkancléře Dominika Mikuláše Radziwiłła a Anny Marie Połubińské. Jeho *grand tour* se uskutečnila v letech 1698–1701.⁹³ Ve stejné době žil také příbuzný Jabłonowských, mladý syn vojevody plockého Stanislav

⁹¹ Tento popis promoce se nalézá v: BN, BOZ, rkps 1466, f. 11v–12v. Ke jmenovanému promovanému lékaři (Carolus de Maggi) srov. Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Matriky, M 63, *Matricula facultatis medicae Universitatis Pragensis 1657–1783*, f. 9, 80; *Matricula Facultatis Medicae Universitatis Pragensis 1657–1783*, k vydání připravili Karel KUČERA a Miroslav TRUC, Praha 1968, s. 12, 37, viz též: *Lapidicina medica duodena lapidum extracta, sive theses medicinae de lapide seu calculo quas [...] In Universitate Pragensi [...] Carolus de Maggi, Bohemus Fraunbergensis [...]*, Praha 1697. O akademických slavnostech a promociích na pražské univerzitě v 17. století srov.: Ivana ČORNEJOVÁ, *Pražské univerzitní slavnosti v 17. století*, in: Documenta Pragensia XII: Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konference Archivu hlavního města Prahy 1989 a 1991, Praha 1995, s. 137–143; TÁŽ, *Slavnosti na Karlo-Ferdinandově univerzitě v 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 471–479; TÁŽ, *S knihou i mečem. Školní i mimoškolní aktivity pražských studentů v době pobělohorské*, in: Pražský student. Univerzitní studenti v dějinách Prahy. Publikace k výstavě. Clam-Gallasův palác 14. listopadu 2008 – 1. února 2009, Praha 2008, s. 27–45.

⁹² Andrzej RACHUBA, *Radziwiłł Jan Mikołaj Aleksander*, PSB 30, 1987, s. 199–202.

⁹³ Dochovaly se listy, které psal Jan Mikuláš Radziwiłł z Prahy od ledna 1698 do ledna 1699: AGAD, AR odd. IV, f. 16, obálka 191, s. 10–38. Po roce pražských studií se mladý magnát vrátil do Rzeczypospolité a poté, na podzim roku 1699, vycestoval znovu na západ Evropy. S bratry Mikulášem Faustinem a Michalem Antonínem pobýval do roku 1701 v Paříži. AGAD, AR, odd. IV, f. 16, obálka 192.

Bonifác Krasínski. Z jeho zahraniční cesty se dochoval poněkud netypický veršovaný deník, v němž našel prostor jak barvitý popis Prahy, tak líčení přátelských setkání mladého pána v roce 1698.⁹⁴ Michal Zdislav Zamojski si dále poznamenal ke dni 11. února 1698: „*Jadąc na mszã świętą ad S. Jacobum wstãpiliśmy do Jm Pana Krasínskíego wojewodzica plockiego, a stamtąd nazad do gospody. Po obiedzie był u nas Jm ksiãżę Radziwiłł, Jm Pan Krasínski i Ich Mć Panowie Krasuscy i bawili się do godziny piãtej, po nich zaraz przyjechali grafowie czescy.*“ (Jedouce na mši svatou ad S. Jacobum, navštívili jsme J. M. pana Krasínského, syna vojevody plockého, a odtamtud jsme se vrátili zpět do hostince. Po obědě byl zase u nás J. M. kníže Radziwiłł, J. M. pan Krasínski a J. M. pánové Krasučti a bavili jsme se až do pěti, kdy nás navštívili čeští šlechtici.)⁹⁵

V poslední čtvrtině 17. století mladí šlechtici z Rzczypospolitě mnohokrát navštívili Prahu s cílem získat zde vzdělání. Výše uvedené příklady podle mého názoru velice dobře dokreslují specifickou funkci pražského centra, kde de facto existovala stálá skupina mladých obyvatel polsko-litevského soustátí, kteří zde začínali své *grand tour*. Zde se jim dostávalo široce chápané výuky a také tu navazovali kontakty, které si udržovali i během dalších cest. Praha se jim po opuštění rodného domu stávala místem prvního kontaktu s dosud neznámou skutečností, jak pěkně charakterizoval mladý pán Jan Mikuláš Radziwiłł: „*stanąwszy in limine obcego świata*“ (stanuv in limine cizího světa).⁹⁶ Poláci se objevovali v pražských jezuitských řádových domech, na univerzitních přednáškách a účastnili se i četných soukromých lekcí. Lakonické znění nemnohých pramenů sice neumožňuje precizovat obvyklý průběh studií a odhalit místa konání výuky, ale odkrývá nám fakt, že mladí Poláci kombinovali během svých několikaměsíčních pobytů různé druhy studií. Někteří, jako třeba bratři Jabłonowští nebo Stanislav Kazimír Myszkowski, v Praze pokračovali ve studiích u jezuitů a navazovali tak na výuku, kterou ve školách téhož řádu započali ve své vlasti. Navíc si ještě najímali soukromé učitele. Jiní se objevili i na univerzitě, jak dokazuje příběh Ludvíka Kazimíra Wielopolského. Účast na přednáškách vysokých učení či dokonce absolutorium se staly jedním z charakteristických rysů *grand tour*. Schéma, které se ustavilo v poslední čtvrtině 17. století, fungovalo i ve století následujícím.

⁹⁴ [Stanisław Bonifacy KRASIŃSKI], *Compendium dyariuszu niemieckiej, francuskiej, angielskiej, olenderskiej peregrynacji krótkim opisaniem na kartę wylane i wydane: Jaśnie Wielmożnemu Oycy y Dobrodzieiowi*, [Warszawa 1705], f. A–B₄, BUW, sygn. 4g.19.5.110/XVIII/II. Stanislav Bonifác Krasínski (kolem 1668–1717) byl synem vojevody plockého Jana Dobrohosta Krasínského a jeho první ženy Terezy Chodkiewiczové. Po její smrti v roce 1680 se oženil s dcerou hejtmána Jabłonowského Jadwigou. O cestě Stanislava Bonifáce Krasínského z let 1697–1699 srov. Alojzy SĄKOWSKI, *Opowieści misjonarzy, konkwistadorów, pielgrzymów i innych świata ciekawych*, Poznań 1991, s. 273–278; A. KUCHARSKI, *Theatrum peregrinandi*, s. 58, 450; M. KAMECKA, *Do cudzych krajów*, s. 18–19.

⁹⁵ BN, BOZ, rkps 1466, f. 88v, 89r. O několik dní později, 16. 2. 1698: „*Jadąc do kościoła S. Jakuba byliśmy u ksiãżęcia Radziwiłła, winszując mu tak zaczętego postu, jako też przenosin z jednego miasta na drugie, to jest z Małej Strony na Stare Miasto i zdrowszego pomieszkania, niż przedtym, w pierwszej gospodzie. Stamtąd do Jmci Pana Sapiehy z tymże komplementem, potym Jmci Pana Krasínskíego, po obiedzie zaś byliśmy u JM. P. Krasuskich i zastaliśmy tam Jmci ksiãdza Gurowskiego.*“ (Jedouce do kostela sv. Jakuba byli jsme u knížete Radziwiłła, přejiče mu tak pěkného místa, jakož i přestěhování z jednoho místa na druhé, tj. z Malé Strany na Staré Město a zdravějšího obydlí než předtím v prvním hostinci. Odtamtud jsme jeli k J. M. panu Sapiehovi se stejnou poklonou, potom k J. M. panu Krasínskému; po obědě jsme zase byli u J. M. pánů Krasuských a tam jsme zastihli i J. M. kněze Gurowského.) Tamtéž, f. 89r, 89v.

⁹⁶ AGAD, AR, odd. IV, f. 16, obálka 191, J. M. Radziwiłł K. S. Radziwiłłovi, 4. 1. 1698, Praha, s. 10.

Tak jako dříve, také v saských časech se do Prahy vydávali mnozí šlechtici; mezi prvními sem přijeli synové litevského podkancléře Stanislava Szczuky a Konstancie Potocké Martin Leopold a Jan Kanty Szczukové, jejichž preceptorem byl Kazimír Młocki,⁹⁷ a mihli se tu i Jan a Antonín Cetnerové.⁹⁸

Překlad Ivana Čornejová⁹⁹

⁹⁷ Četné dopisy psané v letech 1712–1719 opatrovníkem mladých cestovatelů Kazimierzem Młockým Konstantině z Potockich Szczuczyny, rovněž tak korespondence týkající se pobytu a edukace v Praze uložená v AGAD, Archiwum Publiczne Potockich, rkps 163a, t. 51, s. 1 i nn.

⁹⁸ Účty spojené s celým pobytem jsou uloženy v Ústředním státním historickém archivu Ukrajiny ve Lvově, f. 181, op. 2, spr. 2850, ke korespondenci zachované z pražského pobytu srov. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 2639 I, f. 3–8; srov. také: Bożena POPIOLEK, *Szlachcic w podróży. Regestr wydatków podróżnych Jana i Antoniego Cetnerów z lat 1724–1727*, in: Mariusz R. Drozdowski – Wojciech Walczak – Katarzyna Wiszowata-Walczak (edd.), *Od Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą*, Białystok 2012, s. 1127–1144. Zajímavou otázkou povědomí o českých zemích v rámci Rzeczypospolité v „saských časech“ zmínil naposledy: Bogdan ROK, *Popularyzacja wiadomości o Czechach w kulturze polskiej czasów saskich*, in: Beata Wojciechowska – Waldemar Kowalski (edd.), *Rycerze, wędrowcy, kacerze: studia z historii średniowiecznej i wczesnonowożytnéj Europy Środkowej*, Kielce 2013, s. 479–486.

⁹⁹ Poznámka překladatelky: Autentické citáty v textu ponechány v polském originále, zejména kvůli osobitému stylu a typickému vkládání latinských termínů. V závorce následuje český překlad, snažící se o postžení archaického jazyka.

Příloha

Vysvědčení vystavené Ludvíku Kazimírovi Wielopolskému v Praze dne 3. října 1683 tehdejším děkanem filozofické fakulty pražské univerzity Vilémem Dvorským, SJ, potvrzující jeho studia.

Originál uložen: Biblioteka Narodowa, Varšava, rkp. 3093 III, s. 8–9.

Omnibus hasce lecturis salutem.

Almae Universitatis Nostrae Carolo-Ferdinandae Pragensi (quam Illustrissima Praesentia sua multum illustravit) valedicturus, Illustrissimus D.D. Ludovicus Casimirus Comes Wielopolsky, vitae suae, studiorumque suorum in eadem transactorum, rationem, publicis commendari literis expetiit. Cujus petitioni satisfacere perlubenti cupientes animo, attestamus, praefatum Illustrissimum D.D. Comitem biennis integro; anno videlicet altero Philosophiae rationali, et altero naturali (scientias hasce praelegente R.P. Joanne Dubsy e Societate Iesu A[rtium] L[iberalium] et Philosophiae Doctore, ejusdemque in supra nominata Universitate Professore publico ac ordinario), operam navavisse, fuisseque nobis praesentiam ejusdem tempore hoc, tum charissimam, tum etiam gratissimam semper, ob nobilissimarum virtutum fulgorem, qui in eo sic resplenduit, ut superiores traxerit in sui amorem, aequales vero felici magnetismo ad sui imitationem. Fuit enim in pietatis exercitamentis, et frequens, et diligens, atque etiam (quod inter prima, caput est), semper constans. Adauxit praeterea hoc virtutum Illustrissimarum decus matura in eo modestia, modesta gravitas, et gravis maturitas, quae Illustrissimae menti ornamento magno, nec impari aliis incitamento fuere. Et hinc factum credimus, ut quantos in virtute, tantos quoque in studio Philosophico progressus fecerit, illustraveritque pietate, et probitate literas, hisce vero exornaverit suam pietatem et probitatem, dum per excellentia eruditionis specimina, in privatis aequae, ac publicis certaminibus edita demonstravit, quam sublimes in virtuoso animo arbor sapientiae egerit radices. Quam, ut excresceret altius, tum in singulare inclytae Patriae emolumentum, tum in speciale Nobilissimae suae prosapiae ornamentum, sedula Philosophicarum lectionum frequentatione, modesta auscultatione, et insigni attentione prudenter rigavit. Qua propter speramus tales brevi hance arborem laturam fructus, quales et Patria exoptat, et avitum expectat genus. In cuius rei certiolem fidem praesentes manu propria subscripsimus, sigilloque Facultatis muniri fecimus.

Praga apud S. Clementem 3 Septembris Anno 1683.

Guilielmus Dworski Facultatis Philosophicum decanus m[anu] p[ro]pria]

„In limine einer fremden Welt.“ Über die Prager Erziehung des Adels aus der polnisch-litauischen Union im letzten Viertel des 17. Jahrhunderts

ZUSAMMENFASSUNG

Im letzten Viertel des 17. Jahrhunderts begaben sich zahlreiche junge Adlige und Magnaten aus dem polnisch-litauischen Union auf eine Bildungsreise nach Westeuropa, auf die sog. *grand tour*. Sie besuchten Frankreich, Italien, Deutschland und Spanien. Die erste Phase ihrer Reise führte sie gewöhnlich nach Prag, wo die jungen Angehörigen der Elite Erfahrungen sammeln, die Welt kennen lernen, vor allem aber Deutsch lernen und mit dem Auslandsstudium beginnen wollten. Die jungen Adligen und Magnaten wählten in Prag verschiedene Bildungsformen: sie besuchten Jesuitenkollegs, hörten Vorlesungen an der Universität oder nahmen Privatunterricht. Interessante Quellen, wie beispielsweise Reisetagebücher und Korrespondenzen, beleuchten ihre Reisen und ihre Erziehung in Prag im letzten Viertel des 17. Jahrhunderts.

Die hier vorliegende Studie präsentiert in Auswahl einige junge Adlige und stellt ihre Ausbildung in Prag vor. Das markanteste Beispiel ist die *grand tour* von Jan Stanislaw und Aleksander Jan Jabłonowski in den 80er Jahren des 17. Jahrhunderts. Die Söhne des großen königlichen Hauptmanns Stanisław Jabłonowski unternahmen in den Jahren 1682–1688 eine Reise nach Westeuropa, in deren Verlauf sie Deutschland, die Niederlande, Frankreich, Italien, Spanien und England besuchten, doch ihr erstes Reiseziel war Prag, wo sie sich im November 1682 im Jesuitenkolleg einschrieben. Interessante Einzelheiten ihrer Reise und Ausbildung haben sich dank eines handschriftlichen Tagebuchs ihres Erziehers Jan Michal Kossowicz, Schwerträger aus Czernichów, erhalten. Das Tagebuch gewährt eine detaillierte Beschreibung ihres Pragaufenthaltes, einschließlich alltäglicher Begebenheiten, ihres Studiums, ihrer Begegnungen und Besuche. Dem Tagebuch verdanken wir auch eine Menge bislang unbekannter Namen von Kollegen der Brüder Jabłonowski, also weiterer junger Adliger, die damals in Prag studierten. Eine eingehende Analyse der erhaltenen Quellen, Tagebücher und der Korrespondenz bietet wertvolle Informationen über die Ausbildung junger Adliger aus der polnisch-litauischen Union im Prag des letzten Viertels des 17. Jahrhunderts.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

Anna Markiewicz
Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
anna.m.markiewicz@uj.edu.pl